CERCETĂRI ARHEOLOGICE PREVENTIVE LA NUFĂRU, JUD. TULCEA

OANA DAMIAN, MIHAI VASILE, AUREL STĂNICĂ,
ANCA BĂNĂSEANU, ANDRA SAMSON

Mots-clef: site archéologique; adduction d'eau; rue; époque byzantine; forteresse; mur d'enceinte; habitation; fosse ménagère; tombe; céramique.
Résumé: Les auteurs présentent les résultats des fouilles pratiquées pendant l'année 2006 dans un site archéologique situé dans le Nord de la Dobroudja, entièrement recouvert par un village contemporain. La recherche est le résultat d'un projet d'aménagement et de modernisation du système d'adduction d'eau. Après un aperçu sur les données archéologiques enregistrées depuis une trentaine d'années (une forteresse bâtie à la fin du Xe siècle, après la reconquête de la région du Bas Danube par l'Empire Byzantin, des structures d'habitat, des nécropoles, des matériaux archéologiques essentiellement de la période comprise entre le Xe siècle et le milieu du XIIIe siècle), l'article présente les éléments découverts dans les rues du village. Ceux ci concernent: l'age du fer (une fosse, des tessons céramiques, une tombe d'incinération),l'époque romaine et romano byzantine (les vestiges d'une construction et des tombes d'inhumation), l'époque byzantine (des tronçons de la courtine nord et méridionale, des habitations, des fosses ménagères, des tombes d'inhumation), l'époque moderne (des complexes funéraires).La recherche de l'année 2006 a confirmé les données déjà acquises, enrichissant la connaissance du site et a permis aux archéologues d'obtenir une image plus précise sur les potentialités du site en offrant une base meilleure pour sa protection.
Cuvinte cheie : sit arheologic; alimentare cu apă; stradă; epoca bizantină; fortificaţie; zid de incintă; locuinţă; groapă menajeră; mormânt; ceramică.
Rezumat: Autorii prezintă rezultatele cercetărilor arheologice preventive efectuate în 2006 într-un sit arheologic din nordul Dobrogei, sit în întregime suprapus de o aşezare contemporană în al cărei intravilan se află. Cercetarea a fost determinată de un proiect de modernizare a sistemului de alimentare cu apă a localităţii, desfăşurat de Consiliul local Nufăru. După o trecere în revistă a informaţiilor arheologice obţinute de-a lungul a trei decenii de cercetări (existenţa unei fortificaţii ridicate în ultimul sfert al secolului al X-lea, după recucerirea zonei Dunării de Jos de către imperiul bizantin, a unor structuri de locuire, necropole, materiale arheologice încadrabile între secolul al X-lea şi mijlocul secolului al XIII-lea), articolul prezintă descoperirile arheologice de pe străzile localităţii afectate de proiect. Acestea se referă la: epoca fierului (o groapă menajeră, fragmente ceramice, un mormânt de incineraţie), epoca romană şi romano-bizantină (vestigiile unei construcţii şi morminte de inhumaţie), epoca bizantină (segmente din curtina de nord şi de sud, locuinţe şi gropi menajere, precum şi morminte de inhumaţie), epoca modernă (complexe funerare). Cercetarea din campania 2006 a confirmat achiziţiile ştiinţifice anterioare, îmbogăţind datele cunoscute despre sit şi a permis arheologilor obţinerea unei imagini mai precise asupra potenţialului arheologic al zonei, oferind totodată mai multe elemente pentru asigurarea protecţiei sale.

*

Anul 2006 a prilejuit colectivului de cercetare a sitului arheologic din intravilanul localităţii Nufăru, jud. Tulcea[1], ample lucrări de cercetare arheologică preventivă determinate de realizarea investiţiei Modernizarea şi extinderea sistemului public de alimentare cu apă, comuna Nufăru, jud. Tulcea, a cărei autoritate contractantă a fost Consiliul local al comunei Nufăru. Investiţia a presupus modernizarea reţelei executate prin proiect în anii 80, modificarea celei realizate din iniţiativa cetăţenilor în anii 90, precum şi extinderea sistemului de aducţiune a apei. Proiectul a ridicat probleme importante de natură arheologică prin străbaterea de către reţelele noi, în lungime totală de peste 11 000 m, a tuturor străzilor din localitate, deci ca atare a întregului sit arheologic, suprapus integral de aşezarea contemporană (fig. 1), precum şi prin îngroparea reţelei la adâncimea minimă de 0,90 m, în condiţiile în care nivelul arheologic în sit începe de la circa 0,50 m adâncime faţă de actualul nivel de călcare. Se impune precizarea că operaţiunea de alimentare cu apă a satului Nufăru, realizată în anul 1981, a fost însoţită de supraveghere arheologică şi săpătură de salvare,

[1] Cod RAN 161062.09, poziţia TL-I-s-A-05864 în Lista Monumentelor Istorice 2004.

*Oana Damian (Institut d'Archéologie „Vasile Pârvan"), Mihai Vasile (MNIR), Aurel Stănică (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea), Anca Bănăseanu (MNIR), Andra Samson (MNIR).

desfăşurată însă în acea perioadă doar în zona delimitată de actualele străzi ale Turnului (U 1 în documentaţia de atunci), Bisericii (U 2) şi Oituz (U 3), cu această ocazie fiind descoperite o serie de vestigii atribuite epocii bizantine (un zid de incintă, locuinţe, gropi menajere, cuptoare de olărie şi morminte de inhumaţie)[2]. Prin diagnosticul pus la dispoziţia proiectantului şi a realizatorului sistemului public de alimentare cu apă a localităţii Nufăru, precum şi prin realizarea propriu-zisă a supravegherii şi a cercetării arheologice preventive, s-a urmărit conturarea unei imagini cât mai complete şi mai nuanţate a situaţiei arheologice din teren, menite a constitui baza alegerii celor mai potrivite soluţii tehnice pentru punerea în operă a proiectului ce a afectat întregul perimetru al localităţii. În condiţiile în care sistemul de alimentare cu apă realizat în 1981 a fost funcţional pe tot parcursul campaniei 2006, s-a procedat la săparea unor şanţuri noi pentru introducerea conductelor, amplasate pe străzile localităţii pe partea opusă celei utilizate în urmă cu douăzeci şi cinci de ani.

Istoricul cercetării

Aşezarea de la Nufăru, al cărei nume vechi este Prislava, este situată la circa 12 km aval de municipiul Tulcea şi se desfăşoară pe panta lungă a unuia dintre dealurile Tulcei, ce coboară până la malul drept al braţului Sf. Gheorghe, sub forma unui promontoriu stâncos alungit care a strangulat cursul fluviului, având în dreptul său un vad propice trecerii în şi din deltă. Spre SE, dealul este secţionat de o râpă adâncă şi îngustă, pe unde pătrundeau cu uşurinţă, în vechime, apele fluviului, conferind zonei aspectul unui şanţ de apărare. Golfurile mari de la răsărit şi de la apus de promontoriu au fost, prin îndiguire, transformate în suprafeţe locuibile pentru lărgirea vetrei satului (chiar şcoala şi primăria fiind amplasate pe acest teren recuperat), cu precizarea că prezenţa urmelor arheologice *in situ*, chiar şi în aceste zone, ar denota totuşi posibilitatea ca, măcar în anumite perioade, zona să fi putut fi locuită şi în vechime. Amplasarea pe coama unui promontoriu înalt, scăldat de apele Dunării, în dreptul unui vad, îi conferea aşezării de aici o poziţie strategică excelentă, exploatată în epocile romană şi bizantină.

Investigaţiile arheologice au pus în evidenţă, în teritoriul intravilan al satului Nufăru, existenţa unei fortificaţii ridicate *a fundamentis* de către Imperiul bizantin în ultimul sfert al secolului al X-lea, odată cu recucerirea de către acesta a regiunii Dunării de Jos, transformată în cursul secolului al XI-lea în aşezare de tip urban cu structuri de locuire şi complexe funerare înregistrate stratigrafic până la mijlocul secolului al XIII-lea[3]. În ciuda caracterului special, punctual, al investigaţiilor arheologice desfăşurate aici[4], caracter determinat de suprapunerea în totalitate a sitului arheologic de către aşezarea contemporană, colectivul de cercetare a sitului[5] a reuşit, prin raportarea la cele peste 30 de zone de pe teritoriul satului (fig. 2), cercetate în proporţii variabile între 1977 şi 2005[6], conturarea unei imagini asupra vieţuirii pre- şi protoistorice, antice şi medievale de la Nufăru, după cum urmează:

---

[2] Mănucu-Adameşteanu Gh., Mănucu-Adameşteanu M. 1986, p. 212-214 şi fig. 1; Mănucu-Adameşteanu 1991a, p. 57-58, n. 3 şi fig. 1 B; Mănucu-Adameşteanu 1991b, 1, p. 515, 2, p. 400.

[3] Pentru o informare generală privind situaţia arheologică din intravilanul localităţii Nufăru vezi Damian, Andonie, Vasile 2003, p. 237-266, cu bibliografia anterioară. A se vedea de asemenea pentru zonele investigate şi referirile din CCA.

[4] Săpăturile arheologice programate de la Nufăru, desfăşurate în zone publice, au fost completate de intervenţii preventive pe proprietăţile urmând a fi afectate de activităţi constructive moderne, precum şi de descoperiri întâmplătoare sau de recuperări de materiale şi situaţii.

[5] Din componenţa colectivului arheologic, de-a lungul celor trei decenii de cercetări, au făcut/fac parte, regretata cercetătoare Silvia Baraschi (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" Bucureşti, responsabilul ştiinţific al şantierului în perioada 1978-1990), Neculai Moghior (Muzeul Militar Central), Gh. Mănucu-Adameşteanu (Muzeul Deltei Dunării Tulcea, actualmente la Muzeul Municipiului Bucureşti), Oana Damian (IAB, responsabilul actual al şantierului), Corneliu Andonie (Muzeul Militar Naţional), Paul Damian (Muzeul Naţional de Istorie a României), Mihai Vasile (MNIR), Aurel Stănică (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea), Anca Bănăseanu (MNIR), Andra Samson (MNIR).

[6] Punctele cercetate arheologic au fost numite fie după aspectul topografic, fie în funcţie de obiectivul cel mai apropiat, fie după proprietarul terenului respectiv, fie după monumentul studiat, fiind enumerate în ordinea

1. Bloc/DJ 222 C = Str. Domnița Maria**,** campaniile 1977, 1980, locuire, sec. X-XIII, o statuetă de bronz şi ceramică aparținând epocii romane;
2. Piatră, campaniile 1978-1979, 1983, 1985-1988, 1998, locuire, sec. XIII, necropolă, sec. XI-XII, locuire, sec. X-XI, o construcție de piatră, o locuință şi material ceramic aparținând epocii romano-bizantine, monede, sec. IV;
3. Râpă, campaniile 1978-1981, 1983, 1988, 1998, „zid-baraj", sec. XI, materiale ceramice aparținând epocilor bizantină şi romano-bizantină;
4. Proprietatea Nicolae Drăgan/Str. Bisericii**,** campania 1980, morminte, sec. XII-XIII, depozit de vase sferoconice;
5. Căminul cultural/Str. Bisericii**,** campania 1980, morminte, sec. XVIII-XIX;
6. Fortificație Cămin/Str. Bisericii**,** campania 1981, morminte, sec. XVIII-XIX şi XI-XII, zid de incintă sudic, sec. X, monedă, sec. II, locuire aparținând epocii fierului (sec. IV-III a. Chr. şi Hallstatt timpuriu);
7. Zona de vest a aşezării, campania 1981, cuptoare de olărie, sec. X-XII, morminte, sec. X-XI;
8. Zona de sud a aşezării, intersecția străzilor Bisericii şi Oituz, campania 1981, cuptor de olărie;
9. S față de punctul Râpă, campania 1981, morminte, sec. X-XI;
10. Şcoală/Str. Turnului, campania 1982, necropolă, sec. XVII-XVIII, locuire, sec. XI-XIII;
11. Dispensar/Str. Turnului**,** campaniile 1983, 1988-1989, 1992-1993, 1995, 2000, ziduri, sec. XI-XIII, locuire, sec. X-XIII, zid de incintă estic cu turn, sec. X, monede, sec. I, III;
12. Proprietatea Ştefan Ene/DJ 222 C, campaniile 1990-1991, locuire sec. XI-XIII, zid de incintă vestic cu turn, sec. X;
13. Bufet/DJ 222 C**,** campaniile 1992-1997, locuire, sec. XI-XIII, monede, sec. II-IV, material ceramic, sec. I a.Chr.- I p.Chr., locuire, sec. IV-III a.Chr.;
14. **Proprietatea Vasile şi Mircea Lucian Dumitrescu**/Str. Arheologiei*,* campaniile 1993-1995, 1998, 2002, locuire, sec. XI-XIII, ziduri, sec. XI, XIII, groapă menajeră cu materiale ceramice romano-bizantine, monedă, sec. VII;
15. DS 96/Str. Cetății, campania 1995, locuire modernă şi din sec. XI-XIII;
16. DS 67/Str. Portului, campania 1995, zid de incintă nordic, sec. X;
17. Proprietatea Dumitru Ene-Strutinschi/Str. Bisericii, campania 1997, locuire, sec. XI-XIII, monedă, sec. IV, material ceramic, sec. IV-III a.Chr.;
18. Proprietatea Aurel Halciuc/Str. Ulmului, 1998, locuire, sec. XI-XIII;
19. Proprietatea Valentin Donciu/Str. Ulmului, campania 1998, locuire, sec. XII;
20. Proprietatea Mihai Pârvu/Str. Cetății, campania 1999, locuire, sec. X-XII, zid de incintă, eventual cu turn interior;
21. Proprietatea Ioan Butuza/Str. Cetății**,** campania 1999, locuire sec. XI-XIII, construcție aparținând epocii romano-bizantine, monede, sec. IV;
22. Proprietatea Enache Şinghi = punctul *Trecere bac*/Str. Arheologiei, campaniile 1999-2002, 2004-2007, locuire, sec. XIII, necropolă de inhumație sec. XI-XIII, instalație portuară, zid de incintă, sec. X;
23. Proprietatea Adrian Petre/Str. Portului, campaniile 2000-2003, locuire, sec. X-XIII, monede, sec. III-IV;
24. Proprietatea Ilie Rubanschi/Str. Dunării, campania 2002, situată *extra muros*, pe latura vestică a fortificației, locuințe, sec. X-XIII;
25. Proprietatea Teodora Enache/Str. Rapsodiei, campania 2003, situată *extra muros*, pe latura sudică a fortificației, gropi menajere, sec. XI-XIII;

---

cronologică a desfăşurării campaniilor. Având în vedere faptul că recent străzile localității au fost denumite, s-a încercat corelarea numelor punctelor în care s-au efectuat săpături arheologice cu amplasamentul lor stradal.

26. Proprietatea Marian Florea/Str. Lacului, campania 2003, situată *extra muros*, pe latura estică a fortificației, locuire, sec. XII-XIII;
27. Proprietatea Dumitru Ducica/Str. C-tin. Dobrogeanu Gherea, campania 2005, situată *extra muros*, pe latura estică a fortificației, morminte, locuire, sec. XII-XIII;
28. Proprietatea Oana Cristina Popa/Str. Turnului, campania 2005, situată *extra muros*, pe latura estică a fortificației, locuire, sec. XII-XIII, mormânt, sec. X-XI;
29.-31. Proprietățile Spiridon Ene/DJ 222 C**, Daniel Paraschiv**/DJ 222 C**, Radu Alexandru Hanganu**/Str. Eternității, campania 2005, situate *extra muros*, pe latura vestică a fortificației, materiale arheologice răzlețe şi amestecate, sec. X-XIII;
32. Proprietatea Ministerului Culturii şi Cultelor, Baza arheologică I/Str. Bisericii, campaniile 2005-2006, locuire, sec. XI-XIII;
33. Proprietatea Adrian Husein/Str. Bisericii, campaniile 2005, 2007, situată *extra muros*, pe latura sudică a fortificației, viețuire modernă, morminte de inhumație, unul aparținând probabil sec. XVIII-XIX, celălalt epocii romane, monedă, sec. VI.

S-a putut stabili faptul că cele mai vechi urme de locuire cunoscute în acest moment aparțin perioadei eneolitice, fiind documentate pe promontoriul Romula, situat în dreptul bornei kilometrice fluviale 103, aproape de limita estică a satului Nufăru[7]. Prezențe hallstattiene au fost surprinse stratigrafic în punctul *Cămin*-ul *cultural*[8]. Al treilea moment de viețuire se plasează în cea de-a doua epocă a fierului, fapt înregistrat în punctele *Cămin*-ul *cultural*[9], *Bufet*[10] şi pe *proprietatea Dumitrescu*[11]. În ceea ce priveşte vestigiile aparținând epocilor romană şi romano-bizantină[12], acestea au fost identificate, în măsuri diferite şi în asociere cu situații şi materiale arheologice provenind din alte epoci istorice, în 12 dintre punctele cercetate pe teritoriul satului Nufăru, fiind ilustrate prin mai multe categorii de descoperiri: a. un nivel bine definit din punct de vedere stratigrafic, prezent numai în capătul nordic al promontoriului, în zona *Piatră* (Km 104)[13], adăpostind o construcție cu ziduri de piatră, un complex de locuire şi materiale arheologice - ceramică, materiale de construcție şi monede, cărora li se poate asocia o mică fortificație cercetată pe fosta *proprietate Butuza*[14]; aceste construcții, neasociate însă unui zid de incintă susceptibil de a fi datat în epoca antică, au fost considerate turnuri ridicate pentru supravegherea liniei fluviului[15]; b. complexe aparținând locuirii atribuibile epocii romane[16], pe care le putem considera deocamdată izolate în peisajul descoperirilor arheologice de la Nufăru, fapt explicabil în mare măsură prin imposibilitatea extinderii săpăturii în zonele respective, dar şi prin realitatea afectării, până la desființare, a unui potențial nivel roman de foarte consistentele depuneri medievale; c.

---

[7] Materiale ceramice aparținând culturii Gumelnița, recuperate de colectivul şantierului în primăvara anului 2006 şi identificate de Cristian Micu (ICEM Tulcea), fapt pentru care îi mulțumim.
[8] Baraschi, Moghior 1983, p. 135, 138.
[9] Baraschi, Moghior 1983, p. 135, 138.
[10] Damian, Andonie 1998, p. 27-34.
[11] Damian *et alii* 2003a, p. 215.
[12] Mănucu-Adameşteanu *et alii* 2007, p. 375-398.
[13] Baraschi, Moghior 1979, p. 187-189; Baraschi, Moghior 1980, p. 127-130, fig. 3-5; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 145; Damian, Andonie 1997a, p. 62 şi n. 3; Damian *et alii* 2003b, p. 70 şi fig. 2; Mănucu-Adameşteanu 2007 *et alii*, p. 377.
[14] Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67-68; Damian *et alii* 2003b, p. 70-71; Mănucu-Adameşteanu 2007 *et alii*, p. 377.
[15] Damian, Andonie, Vasile 2003, p. 239, 255, 264/265, fig. 2, 12-13; Damian *et alii* 2003b, p. 69; Mănucu-Adameşteanu 2007 *et alii*, p. 377.
[16] Mănucu-Adameşteanu *et alii* 2007, p. 378 şi n. 18-19. Ceramica romană, în exclusivitate provincială nord- şi vest-pontică, databilă în secolele II-III p.Chr. (identificări Dorel Paraschiv, ICEM Tulcea, pentru care îi mulțumim) a fost descoperită în primăvara anului 2006 de colectivul şantierului şi în partea cea mai înaltă a promontoriului Romula, aflat în zona bornei kilometrice fluviale 103).

artefacte antice ce apar antrenate în pământul unor complexe arheologice ulterioare, răspândite pe teritoriul satului, dar fără a documenta o prezență arheologică *in situ*[17].

Începând cu secolul al X-lea, când este ridicată *a fundamentis* cetatea de către Imperiul bizantin sub conducerea împăratului Ioan I Tzimiskes[18], s-a locuit intens pe toată suprafața promontoriului. Viața în așezarea medievală de la Nufăru se derula în spațiul delimitat de zidul de incintă bizantin[19], ridicat în ultimul sfert al secolului al X-lea, surprins sub forma unor tronsoane, reperate pe laturile de sud[20], est[21], vest[22] și nord[23] ale promontoriului nufărean, al cărui contur se pare că îl urmărea. Sunt ziduri de 2,70 m grosime, păstrate pe înălțimi ce depășesc 3 m în zonele în care terenul le-a adăpostit mai bine, cu paramente și emplecton. Au putut fi cercetate parțial două turnuri ale fortificației bizantine, unul aparținând zidului de incintă estic (în curtea *dispensar*ului *uman*), demantelat din vechime, din care s-au păstrat doar primele blocuri din fundația laturii sale sudice, celălalt, făcând corp comun cu zidul de incintă vestic (*proprietatea Ştefan Ene*), mai bine păstrat, dar suprapus actualmente de o construcție (localul *Prislav*). Cercetările desfășurate în marginea râpei din partea de SE a satului au documentat existența resturilor unui zid de piatră, urmărit pe o lungime de aproape 70 m, având o lățime variind între 1,80 și 2,40 m și o înălțime păstrată cuprinsă între 1,90 și 5,90 m, dintre care astăzi cea mai mare parte se află sub nivelul drumului din apropiere, putând reprezenta un „zid-baraj", databil la începutul secolului al XI-lea[24]. În zona nordică a așezării, la sud de barul *Sf. Gheorghe*, foarte aproape de punctul de traversare a Dunării cu bacul spre deltă, pe proprietatea Şinghi = punctul *Trecere bac*, a fost descoperit un tronson din zidul instalației portuare a cetății, lat de 2 m și păstrat pe o înălțime de 1,80 m, cu un pavaj din piatră măruntă ce coboară spre apă[25], zid ce face corp comun, probabil, în zona respectivă, cu curtina de nord a cetății[26].

Datele despre habitatul din secolele X-XIII, înregistrat în interiorul spațiului fortificat (punctele *Bloc*[27], *Căminul cultural*[28], *Dispensar*[29], *Bufet*[30], *proprietățile Ştefan Ene*[31], *Dumitrescu*[32], *Dumitru Ene-Strutinschi*[33], *Donciu*[34], *Pârvu, Butuza, Şinghi*[35], *Petre*[36], *Baza*

---

[17] Mănucu-Adameşteanu *et alii* 2007, p. 378.

[18] Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 146; Baraschi 1991a, p. 403; Damian, Andonie 1997a, p. 62. Gh. Mănucu-Adameşteanu subliniază faptul că prezența celor două exemplare monetare bizantine din clasa A 1 și repartiția celor din clasa A 2 permit afirmația, fără rezerve, că ridicarea acestei cetăți datează din vremea domniei lui Ioan Tzimiskes (Mănucu-Adameşteanu 2001, p. 64).

[19] Damian, Andonie 1997a, p. 62.

[20] Pe str. *Căminului cultural/Bisericii* - Baraschi, Moghior 1983, p. 134-139, fig.1-2; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149; Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 514-515.

[21] În curtea dispensarului uman - Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 147-149, fig. 3; Damian, Andonie 1997a, p. 62; Damian, Andonie, Damian 1994a, p. 42; Andonie 1995, p. 16-17, fig. 21; Andonie, Damian, Damian 1996, p. 81-82.

[22] Pe *proprietatea Ştefan Ene*, sub actualul local *Prislav* - Damian, Andonie 1997a, p. 62-63; Damian, Andonie, Damian 1994b, p. 167-182; Andonie 1995, p. 15, fig. 18.

[23] Sub strada situată imediat la est de Prislav, *DS 67*, actuala stradă a Portului - Andonie 1995, p. 18, fig. 23-24; Andonie, Damian, Damian 1996, p. 82 - și, eventual, sub imobilul de pe fosta proprietate *Pârvu*, pe str. Cetății - Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67.

[24] Baraschi, Moghior 1979, p. 187, fig. 1-2; Baraschi, Moghior 1980, p. 123-125, fig. 1; Baraschi, Moghior 1981-1982, p. 69-78, fig. 1-6; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 146-147.

[25] Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67.

[26] Damian *et alii* 2007, p. 243.

[27] Baraschi, Moghior 1981-1982, p. 77-81, fig. 7-9; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149.

[28] Baraschi, Moghior 1983, p. 137-138, fig. 2; Mănucu-Adameşteanu 1983, p. 472-473; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149.

[29] Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149; Damian, Andonie 1997a, p. 63.

[30] Andonie 1995, p. 16-18; Damian, Andonie, Damian 1995, p. 59-60; Andonie, Damian, Damian 1996, p. 81; Damian, Andonie 1997a, p. 63; Damian, Andonie 1997b, p. 40;.

[31] Andonie 1995, p. 16; Damian, Andonie 1997a, p. 63; Andonie 1995, p. 16.

[32] Mănucu-Adameşteanu 1994, p. 42-43; Damian, Mănucu-Adameşteanu, Andonie 1995, p. 60; Mănucu-Adameşteanu 1996, p. 81-82; cercetări inedite 1998; Damian *et alii* 2003a, p. 215.

arheologică I[37]) sau în afara lui, pe laturile promontoriului nufărean: nordică (punctul *Piatră*[38]), estică (*proprietățile Florea, Ducica, Popa*)[39], vestică (*proprietatea Rubanschi*[40], complexul de cuptoare din secolele X-XI[41]) şi sudică (complexele de locuire şi un alt cuptor ceramic, care a funcționat în ultimul deceniu al secolului al XI-lea şi la începutul secolului al XII-lea, observate în 1981, cu prilejul lucrărilor de alimentare cu apă a satului[42]), sugerează o extindere a orașului medieval dincolo de zidul de incintă sudic, până în dreptul fortificației de la *Râpă*[43]. Habitatul medieval din cetatea de la Nufăru este reprezentat şi printr-un material arheologic foarte variat, întâlnit şi în alte cetăți-oraşe din Dobrogea bizantină, constând în primul rând din ceramică, confecționată local şi provenind din centrele bizantine balcanice sau nord-pontice[44], unelte, obiecte de uz casnic, arme, piese de harnaşament, obiecte de podoabă, de port şi de cult[45], o mare cantitate de monede, bizantine în marea majoritate, dar şi tătăreşti, emisiuni locale, imitații bulgăreşti, imitații latine, sârbeşti[46] şi câteva sigilii[47], subliniind relațiile dintre gurile Dunării şi alte zone ale Imperiului bizantin.

Tabloul descoperirilor este completat prin identificarea sau cercetarea parțială ori încă în curs de derulare a unor morminte izolate şi necropole amplasate *extra muros*, pe toate laturile fortificației bizantine, aparținând locuitorilor aşezării medievale, care se interferează pe alocuri cu morminte încadrabile în secolele XVIII-XIX). Zona cea mai bogată din punctul de vedere al descoperirilor funerare este zona nordică a promontoriului nufărean, cu cele două puncte cercetate, *Piatră*[48] şi *Trecere bac*, însumând deocamdată 275 de morminte[49]. Dacă pe latura de vest a cetății se cunoaşte, în ciuda sondajelor efectuate, doar un singur punct cu descoperiri funerare, în vecinătatea complexului de cuptoare, cercetat în 1982[50], pe latura de est a cetății au fost înregistrate complexe funerare în 4 puncte: *Şcoală*[51], curtea

---

[33] Damian, Mănăstireanu 1998, p. 46.
[34] Locuire aparținând secolului al XII-lea, identificată în 1998.
[35] Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67-68.
[36] Damian, Andonie, Vasile 2001, p. 164; Damian *et alii* 2002, p. 217-218; Damian *et alii* 2003a, p. 214-215; Damian *et alii* 2004, p.218-219.
[37] Damian *et alii* 2006, p. 238.
[38] Baraschi, Moghior 1980, p. 126, 130; Damian, Andonie 1997a, p. 63.
[39] Damian *et alii* 2006, p. 238-239.
[40] Damian *et alii* 2003a, p. 215-216.
[41] Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 81.
[42] Mănucu-Adameşteanu 1991a, p. 57-74; Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 514-515; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 81.
[43] Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 514-515.
[44] Mănucu-Adameşteanu 1984a, p. 363-374; Baraschi, Damian 1993, p. 237-277; Damian 1996, p. 188-189.
[45] Mănucu-Adameşteanu 1984b, p. 225-230; Damian O., Damian P. 1995-1996, p. 233-244; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 84.
[46] Oberländer-Târnoveanu, Mănucu-Adameşteanu 1984, p. 257-266; Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 497-554; Oberländer-Târnoveanu 1998, p. 71-106; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 81-82 (vezi şi Mănucu-Adameşteanu 2001, p. 63, 224, 297-307, 338-340 – 1638 exemplare).
[47] Baraschi, Moghior 1980, p. 132, fig. 7/1; Barnea 1983, p. 263, 267-269, pl. 1/4; Barnea 1985, p. 34-35, pl. 1/4; Barnea 1986, p. 270-271, fig. 1; Barnea 1987, p. 84-85, nr. 7; Barnea 1990, p. 327-331, nr. 16-18; Barnea 1993, p. 61-65, nr. 9; Barnea 1995, p. 109, nr. 19; Barnea 1996, p. 219-220, nr. 9; Barnea 1997, p. 97-98, nr. 6; Barnea 2000, p. 107-108, nr. 5.
[48] Baraschi, Moghior 1979, p. 189; Baraschi, Moghior 1980, p. 125-126; Baraschi, Moghior 1984 -1985, p. 145; Damian 1993, p. 81-113; cercetări inedite 1998.
[49] Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67-68; Damian, Andonie, Vasile 2001, p. 164; Damian *et alii* 2002, p. 216-217; Damian *et alii* 2003a, p. 213-214; Damian *et alii* 2005, p. 245-246, Damian *et alii* 2006, p. 237-238; Damian *et alii* 2007, p. 242, descoperiri inedite campania 2007.
[50] S-a înregistrat prezența a numeroase schelete, unele cu brățări de sticlă, databile în secolele X-XI, deranjate de intervenții moderne (Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149-150, n. 11; Mănucu-Adameşteanu, Mănucu-Adameşteanu 1986, p. 211; Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 515; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 82).
[51] Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149.

*dispensar*ului *uman*[52] şi pe *proprietăţile Popa şi Ducica*[53]. Pe latura de sud a cetăţii, descoperirile funerare sunt mai numeroase, cu precizarea că au fost identificate morminte atât pe str. Bisericii, gravitând în zona Căminului cultural şi mai la sud de acesta, cât şi la sud de „zidul - baraj" din punctul *Râpă*[54].

În privinţa identificării sitului în topografia ponto-danubiană, numelui de Proslavița cunoscut din cartografia Evului Mediu, completat cu omologarea Proslavița-Bruscavița din actele notarului genovez Antonio di Ponzo, i s-a suprapus numele aşezării de la Prislava-Nufăru, propunându-se astfel identitatea *Proslavița - Bruscavița = Prislava (= Nufăru)*[55].

Aşezarea bizantină de tip urban de la Nufăru, adăpostită de cetatea construită *a fundamentis* de către bizantini, în ultimul sfert al secolului al X-lea, cunoaşte în secolul al XI-lea probabil cea mai mare dezvoltare, fapt sugerat de suprafața mare ocupată şi de multitudinea şi varietatea descoperirilor arheologice[56], oraşul extinzându-se până la o distanță de 7-800 m de malul Dunării, probabil sub forma unui *suburbium*, cuprins între zidul de pe strada Bisericii şi fortificația de la *Râpă*[57]. Aşezarea medievală fortificată de la Nufăru, cu niveluri de locuire surprinse stratigrafic pentru o perioadă cuprinsă între secolele X-XIII, oferă posibilitatea studierii culturii materiale din Dobrogea pe durata acestor veacuri, fără întrerupere. Distrugerea probabilă a aşezării în vremea invaziei tătare[58] face ca, pentru a doua jumătate a secolului al XIII-lea şi prima jumătate a celui următor, să nu cunoaştem depuneri arheologice sau complexe de locuire, singurele informații rezumându-se la câteva descoperiri monetare ale Hoardei de Aur şi monede sârbeşti şi bosniace[59].

Obiectivele cercetării din 2006

Realizarea în 2006 a supravegherii şi cercetării arheologice preventive prilejuite de străbaterea localității de şanțuri pentru alimentarea cu apă[60] a urmărit înregistrarea situațiilor arheologice întâlnite, în vederea completării imaginii asupra cetății bizantine, a evoluției spațiale şi temporale a aşezărilor şi necropolelor de pe teritoriul satului Nufăru, a stratigrafiei din interiorul fortificației bizantine, cât şi din zona exterioară acesteia, a depunerilor arheologice anterioare şi posterioare vestigiilor aparținând epocii bizantine.

Scurtă descriere a metodologiei de cercetare

Lucrările s-au desfăşurat pe direcția V→E, dinspre extremitatea localității Nufăru situată spre satul Malcoci în direcția satului Victoria, şi S→N, adică dinspre marginea satului spre Dunăre, respectiv dinspre zonele cu potențial arheologic spre situl arheologic propriu-zis. Potrivit diagnosticului arheologic documentar realizat pe baza cercetărilor arheologice desfăşurate în perioada 1977-2005, perimetrul afectat de proiectul de modernizare şi extindere

---

[52] Cercetări inedite Silvia Baraschi, N. Moghior, Gh. Mănucu-Adameşteanu, 1983.
[53] Damian *et alii* 2006, p. 238-239.
[54] Baraschi, Moghior 1983, p.138; Baraschi, Moghior 1984 – 1985, p. 149; Mănucu-Adameşteanu 1983, p. 470-472; Mănucu-Adameşteanu 1984a, p. 364; Mănucu-Adameşteanu Gh., Mănucu-Adameşteanu M. 1986, p. 211-212, 214, n. 3 şi 8; Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 515-516; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 82; Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 68.
[55] Baraschi 1991a.
[56] Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 515; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 80.
[57] Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 515.
[58] Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 148; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 80; Mănucu-Adameşteanu 2001, p. 64.
[59] Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 81 şi n. 20-23.
[60] În afara semnatarilor acestor rânduri, la derularea campaniei arheologice din 2006 a mai participat arheologul Irina Ene (MNIR). Studiul antropologic: Gabriel Vasile (MNIR). Prelucrarea ilustrației: Mihai Vasile, Andra Samson. Desene piese arheologice: Andra Samson. Ridicare topografică: ing. Dana Dumitraşcu, Maria Duțescu, Mihai Florea, Mihai Vasile, Andra Samson.

a sistemului public de alimentare cu apă a localității Nufăru conținea, din punctul de vedere al patrimoniului arheologic, trei categorii de zone (fig. 3):

A. zona aflată în interiorul fortificației bizantine (*intra muros*), delimitată în linii generale la V de DS 372, la N de malul Dunării, la E de DS 248, la S de DS 555, conținând patrimoniu arheologic cunoscut şi cercetat, din categoria zidurilor de incintă, a elementelor de fortificație (turnuri, instalația portuară), a nivelelor ocupaționale cu grosimi cuprinse între 3 şi 6 m, cu locuire foarte densă, unde se impunea o atenție specială în ceea ce priveşte cercetarea şi conservarea structurilor de piatră, fiind necesară nu numai înregistrarea structurilor perisabile, ci şi găsirea unor soluții pentru instalarea conductelor sub fundațiile zidurilor;
B. zona aflată în afara perimetrului fortificat (*extra muros*), delimitată în linii generale la V de DS 417, la N de DS 555, la E de DS 147 şi 201, la S de fortificația din punctul *Râpă*, reprezentând o zonă cu patrimoniu arheologic reperat, conținând structuri de locuire (locuințe, gropi menajere, cuptoare) mai puțin dense şi mai dispersate decât în interiorul cetății şi, mai ales, structuri funerare (morminte izolate şi necropole), care trebuiau cercetate şi înregistrate;
C. zona înconjurătoare a sitului, de la V, S şi E, în care, având în vedere faptul că o aşezare fortificată de tip urban, precum cea de la Nufăru, presupunea, în afara viețuirii *intra* şi *extra muros*, şi posibile nuclee de locuire rurală în zonele învecinate, exista posibilitatea evidențierii întâmplătoare de vestigii arheologice.

Săpăturile au fost executate mecanic, sub forma unor şanțuri cu lățimi cuprinse între 0,40 şi 0,80 m, cu adâncimea de circa 1 m, completate de intervenții manuale, pentru extinderea zonei cercetate prin practicarea de casete laterale față de axul şanțului trasat pentru amplasarea conductei de alimentare cu apă sau doar prin adâncirea săpăturii în limitele şanțului respectiv pentru epuizarea şi înregistrarea complexelor arheologice (fig. 5).

În zona C de interes arheologic (străzile Miron Costin, Aurel Vlaicu, Zimbrului) au fost cercetate complexe funerare; în zona B, cu precădere pe str. Bisericii, pe traseul conductei cuprins între proprietățile de la nr. 105 la nr. 93, ca şi pe str. Rapsodiei, au fost înregistrate în limitele şanțurilor şi, în cazul complexelor funerare, cercetate prin casete, complexe arheologice din categoria locuințelor adâncite, a gropilor menajere şi a mormintelor de inhumație, cu orientare V→E, aparținând necropolelor semnalate în zonă. În zona A de interes arheologic, în interiorul perimetrului fortificat al aşezării, pe străzile Portului, Cetății, Ulmului şi Arheologiei, au fost înregistrate descriptiv situațiile şi complexele arheologice de pe străzile respective şi au fost cercetate în proporții diferite două ziduri de incintă, pe străzile Cetății şi Arheologiei, ambele supratraversate de conducta de alimentare cu apă pe latura vestică a drumurilor. S-a realizat totodată, în etape determinate de desfăşurarea generală a lucrărilor, cercetarea propriu-zisă a zidului de incintă sudic al cetății bizantine, semnalat la nivelul de călcare pe str. Bisericii, în dreptul proprietății cu nr. 93, în vederea realizării condițiilor pentru subtraversarea sa de către conducta principală de alimentare cu apă, înregistrându-se complexe de locuire şi funerare adosate fortificației[61].

Investigația arheologică s-a desfăşurat în limitele şanțurilor trasate pentru introducerea conductelor de alimentare cu apă a localității Nufăru, cu extinderea ariei investigate în cazul majorității complexelor funerare şi al elementelor fortificate. Înregistrarea s-a făcut descriptiv[62] şi grafic[63] sau doar descriptiv, de la S spre N, pe măsura derulării

[61] Zidul a fost subtraversat în luna decembrie a anului 2006, conducta străbătând porțiunea de pământ galben, steril din punct de vedere arheologic, de la baza zidului.

[62] Prin însemnările efectuate la fața locului şi alcătuirea unei baze de date a complexelor investigate. A fost realizat totodată un catalog pentru cele 135 de complexe arheologice înregistrate pe străzile Bisericii şi Rapsodiei, la care se adaugă, din cauza numărului mare de descoperiri şi apartenenței lor la mai multe epoci, un

lucrărilor. Eforturile noastre s-au axat pe înregistrarea descriptivă şi grafică a situaţiilor aflate *extra muros*, într-o zonă mai puţin cunoscută din punct de vedere arheologic. În cazul perimetrului incintei bizantine, delimitat de actualele străzi Portului şi Turnului, pentru care există cercetări arheologice consistente de tip programat, s-a optat, din cauza momentului calendaristic întârziat al începerii lucrărilor la N de DJ 222 C, pentru o înregistrare descriptivă, cu studierea doar a monumentelor de zidărie. S-a efectuat ridicarea topografică pentru amplasarea complexelor arheologice şi delimitarea zonelor arheologice pe planul cadastral al localităţii actuale, care suprapune în totalitate situl arheologic (fig. 4). Cercetarea de teren a fost completată cu conservarea, restaurarea, înregistrarea şi studierea materialului arheologic, permiţând observaţii preliminare asupra materialului arheologic.

Prezentarea principalelor descoperiri

O descriere a situaţiei arheologice prin raportare la străzile localităţii ne permite observaţia că în zona de sud a satului - zona C de interes arheologic – adică zona înconjurătoare a sitului reprezentat de cetatea bizantină, incluzând străzile Trandafirilor, Dorobanţului, Independenţei, Teiului, Mărăşti, Mărăşeşti, Ion Neculce, Unirii, Griviţei, Solidarităţii, Eternităţii, Miron Costin, a fost înregistrată o depunere de argilă siltică, fiind reperate la suprafaţă câteva fragmente ceramice încadrabile în epoca modernă (secolul al XIX-lea) şi antică (fragmente de amfore), precum şi resturi osteologice umane ce provin de la 16 complexe funerare de inhumaţie, cu orientarea V-E. Pentru zonele B şi A, situaţii, complexe şi materiale arheologice au fost reperate pe străzile localităţii, situate, în raport cu zidul de incintă aparţinând epocii bizantine, unele atât *extra*, cât şi *intra muros* (străzile Bisericii, Turnului), altele doar *extra muros* (la S de DJ 222 C - străzile Rapsodiei, Miron Costin, Zimbrului, E. Racoviţă, C-tin. Dobrogeanu Gherea) ori doar *intra muros* (străzile Portului, Ulmului, Cetăţii, Arheologiei).

În ceea ce priveşte **locuirea**, s-a optat pentru cercetarea parţială, realizându-se înregistrări ale complexelor surprinse stratigrafic pe malurile şanţurilor pentru alimentarea cu apă.

Referitor la **aspectele funerare** (fig. 6) înregistrate în intravilanul localităţii Nufăru[64], se impune precizarea că săparea şanţurilor pentru conducta principală şi pentru aprovizionarea gospodăriilor populaţiei a prilejuit identificarea a numeroase complexe funerare de inhumaţie, pe străzile Bisericii, Rapsodiei, C-tin. Dobrogeanu Gherea, Zimbrului, Aurel Vlaicu, Miron Costin, Trandafirilor. În funcţie de gradul de recuperare a informaţiei legate de aceste complexe funerare, ele au fost: cercetate complet, prin deschiderea de casete şi analizarea din punct de vedere arheologic şi antropologic; cercetate parţial, prin înregistrarea pe malurile şanţurilor pentru alimentarea cu apă şi extragerea doar a unor părţi accesibile de schelet, ceea ce a permis puţine observaţii legate de ritualul funerar sau de ordin antropologic; recuperate din cupa excavatorului sau din pământul răscolit mecanic, fiind posibile doar o serie de observaţii antropologice. Din cele 86 de complexe funerare cercetate şi recuperate, în urma analizei antropologice a fost identificat un număr de 117 indivizi[65]; dintre cele 41 de complexe funerare cercetate, pentru 28 se pot face propuneri ferme de încadrare cronologică, definindu-se trei orizonturi de înmormântare: epoca romano-bizantină (secolele IV-VI); epoca bizantină (secolul al XI-lea, eventual secolul al XII-lea); epoca modernă (secolele XVIII-XIX), pentru restul complexelor funerare putându-se doar avansa ipoteza apartenenţei lor la epoca modernă.

---

catalog separat al complexelor funerare, conţinând şi observaţii antropologice, ce vor fi valorificate în studii viitoare.

[63] Prin realizarea de planuri şi profile la scara 1/10, 1/20 şi de fotografii în format digital.

[64] Vor constitui subiectul unui studiu separat, incluzând deopotrivă analiza arheologică şi antropologică.

[65] Identificare făcută de Gabriel Vasile (MNIR), pentru care îi mulţumim.

Stratigrafia generală

Din punct de vedere stratigrafic, supravegherea şi cercetarea arheologică preventivă desfăşurată pe teritoriul localităţii Nufăru au confirmat achiziţiile anterioare privind existenţa marilor niveluri ocupaţionale. Observaţiile au fost făcute fie în cadrul şanţurilor trasate pe străzi în vederea instalării conductei principale de alimentare cu apă, şanţuri adânci de 1-1,10 m, fie în cadrul unor sondaje care au atins pământul steril din punct de vedere arheologic (- 3 m/str. Arheologiei, - 3,40 m/str. Bisericii). Se constată o clară diferenţiere în ceea ce priveşte nivelurile ocupaţionale din afara perimetrului fortificat al aşezării bizantine şi cele din interiorul acesteia. Pentru zona *extra muros*, după intervenţiile moderne, legate de amenajarea drumurilor în Nufăru, ce se constituie în depuneri de 0,20-0,30 m, adâncindu-se foarte rar sub forma unor zone menajere, se înregistrează complexe izolate care aparţin fie nivelului cu pământ cenuşiu prăfos, definind nivelul ocupaţional al secolului al XII-lea - prima jumătate a secolului al XIII-lea, fie celui cu pământ cenuşiu gălbui, definind nivelul ocupaţional al secolului al XI-lea. În privinţa acestor complexe, care se adâncesc în pământul galben nisipos, steril din punct de vedere arheologic, opţiunea arheologului a fost în general aceea a cercetării în adâncime. În foarte puţine cazuri, complexele medievale se suprapun. Deşi au fost recuperate materiale ceramice, în special amforice, precum şi un mormânt de incineraţie în amforă, încadrabile în secolele IV-III a. Chr., nu am reuşit să identificăm un nivel corespunzător epocilor pre- şi protoistorică. În ceea ce priveşte zona *intra muros*, şanţurile pentru alimentarea cu apă nu au afectat decât în destul de mică măsură primul nivel ocupaţional, aparţinând secolelor XII-XIII. Referitor la spaţiul de contact al celor două zone ocupaţionale, sondajele efectuate pentru cercetarea zidurilor de incintă au permis înregistrarea situaţiei stratigrafice cunoscute deja din cercetările anterioare.

Astfel, în partea nordică a aşezării fortificate, situată în apropierea braţului Sf. Gheorghe, se înregistrează, după amenajarea străzii, nivelul cu pământ cenuşiu prăfos, definind nivelul ocupaţional al secolului al XII-lea - prima jumătate a secolului al XIII-lea, nivelul cu pământ cenuşiu gălbui, definind nivelul ocupaţional al secolului al XI-lea, argila verzuie cu aspect de depunere aluvionară care reprezintă, în apropierea apei, pământul steril din punct de vedere arheologic. În partea sudică a aşezării fortificate, după amenajarea străzii, sub care apare un nivel de înmormântări atribuibil secolelor XVIII-XIX, se constată că nivelului cu pământ cenuşiu prăfos, definind nivelul ocupaţional al secolului al XII-lea - prima jumătate a secolului al XIII-lea, îi succede cel cu pământ cenuşiu gălbui, definind nivelul ocupaţional al secolului al XI-lea, acesta urmând unui pământ brun definind nivelul pre- şi protoistoric, ale cărui complexe, împreună cu zidul de incintă bizantin, se adâncesc în pământul galben nisipos, steril din punct de vedere arheologic.

Aprecieri asupra fortificaţiilor, locuirii şi aspectelor funerare. Probleme de topografie a aşezărilor şi zonelor cimiteriale. Elemente de cronologie

Au fost descoperite complexe arheologice definind nivelele ocupaţionale cunoscute deja în intravilanul localităţii Nufăru, cu precizarea că acest lucru a fost realizat şi în alte puncte decât cele deja cunoscute.

Epocile pre- şi protoistorică. A fost identificată o groapă, conţinând puţin material ceramic şi oase umane[66], cercetată pe str. Bisericii 93, în S 2 Fortificaţie Cămin, caseta B, lângă malul E, - 3,20 m, aparţinând celei de-a doua vârste a fierului (fig. 7/d). Materiale ceramice izolate, fără a putea fi atribuite unui nivel sau complex, aparţinând secolelor IV-III a. Chr., au fost recuperate de pe str. Trandafirilor (din zona de sud a aşezării actuale), de pe str. Eternităţii (în apropierea limitei vestice a aşezării bizantine) şi de pe str. Bisericii, mult la sud faţă de zidul de incintă sudic (fig. 15). Tot pe str. Bisericii a fost reperat un mormânt de

[66] O tibie stângă şi o fibulă stângă; vârstă: peste 20 ani, *juvenis*/adult – identificări Gabriel Vasile.

incinerație, aparținând epocii elenistice, fiind recuperată din pământul galben nisipos o amforă (fig. 15/centru) conținând oase umane calcinate, dintre care a putut fi identificată numai treimea superioară a unui femur drept şi două metatarsiene[67], fără a se putea face observații *in situ* asupra complexului propriu-zis.

Epoca romană/romano-bizantină este ilustrată printr-o construcție înregistrată pe str. Bisericii nr. 96, documentată prin foarte mult material tegular, apărută la -1,30 m față de actualul nivel de călcare, cu lungimea surprinsă de 2,40 - 3 m şi lățimea în şanț de doar 0,60 m[68] (fig. 11-12/cpl. 51), precum şi prin 6 complexe funerare de inhumație (fig. 6/a-b), înregistrate pe aceeaşi stradă, la nr. 98, la sud de construcția amintită. Aceste morminte, dispuse la rând şi orientate V-E, prin suprapunerea lor de către complexe menajere medievale, amplasarea în pământul galben nisipos, elemente de ritual specifice - aşezarea pe o parte a defuncților - şi analogii cu situații documentate în necropolele de la Noviodunum-Isaccea[69], Beroe-Ostrov[70], Histria[71], Tomis-Constanța[72], Callatis-Mangalia[73], pot fi încadrate în secolele IV-VI. Se poate avansa ideea că ne aflăm în fața necropolei aşezării romano-bizantine identificate în capătul nordic cel mai înalt al promontoriului, în zona km fluvial 104 (punctul *Piatră* şi fosta *proprietate Butuza*).

Epoca bizantină/medievală este documentată prin elemente de fortificație, elemente de locuire, situate atât în interiorul aşezării fortificate, cât şi în afara acesteia, precum şi prin complexe funerare.

În ceea ce priveşte **fortificațiile**, au fost cercetate mai multe tronsoane, aparținând unul curtinei sudice şi două dintre ele zidului de incintă nordic.

Zidul de incintă nordic a mai fost reperat în alte două puncte decât cele cunoscute, pe străzile Cetății şi Arheologiei. În ambele situații, după o cercetare parțială în primul caz şi până la solul steril din punct de vedere arheologic în al doilea caz, s-a realizat înregistrarea complexelor şi protejarea monumentelor în vederea supratraversării lor de către conducta de alimentare cu apă.

Pe str. Cetății/DS 96[74], în dreptul casei de la nr. 265, a apărut un masiv de zidărie, aparținând probabil curtinei nordice, cercetate în 1995 pe actuala stradă a Portului şi în 1999 pe fosta *proprietate Pârvu*. Acest masiv, surprins pe o lungime de circa 5 m, în toată lățimea (= 0,80 m) şanțului săpat pe partea vestică a străzii, având orientarea V→E, a apărut la adâncimea de 0,90 m, fiind demantelat sub forma a două trepte, înalte de circa 0,20 m (fig. 7/a, 9/a). Zidul descoperit, putând reprezenta eventual frontul unui turn (deoarece lățimile zidului de nord cercetat anterior se situau între 2 şi 2,70 m), va putea constitui obiectul unei investigații viitoare, cu ocazia realizării sistemului de canalizare a localității.

Pe str. Arheologiei/DS 120[75] a fost cercetat în şanțul pentru alimentarea cu apă săpat pe partea vestică a străzii un alt tronson al curtinei nordice, reprezentând continuarea spre E a

---

[67] Identificare Gabriel Vasile.

[68] Potrivit unei informații oferite de Gh. Mănucu-Adameşteanu, vestigii asemănătoare au fost descoperite în 1981 în aproximativ aceeaşi zonă, doar că pe latura estică a str. Bisericii, sugerând existența unui edificiu. Din păcate, nici în 1981, nici în 2006 săpătura nu a putut fi extinsă în această zonă din cauza faptului că str. Bisericii este cel mai circulat drum sătesc, precum şi din cauza prezenței în spațiul respectiv a unor stâlpi de tensiune cu ancorele aferente.

[69] Baumann *et alii* 2006, p. 186.

[70] Petre 1987, pl. 99.

[71] Hamparțumian 1971, p. 211.

[72] Lungu, Chera-Mărgineanu 1982, p. 181; Chera-Mărgineanu, Lungu 1983, p. 220.

[73] Preda 1980, p. 93.

[74] Str. Cetății este perpendiculară pe DJ 222 C, situată *intra muros*, în vecinătatea săpăturii din punctul *Bufet* şi a fost cercetată în 1995 prin intermediul a 11 casete, pe lungimea totală de 30 m.

[75] Str. Arheologiei este perpendiculară pe DJ 222 C şi situată la N de acesta, spre plaja fluvială, paralelă cu str. Cetății şi mărginind spre E punctul *Trecere bac*.

zidului aşezat pe stâncă descoperit în punctul *Trecere bac*[76], cu o extindere a lăţimii acestuia spre S cu circa 2 m. Zidul cercetat, din blocuri de calcar legate cu mortar, cu paramente şi emplecton, are orientarea V→E, este lat de 4,60 m şi se păstrează pe o înălţime cuprinsă între 1,90-2,10 m, înălţimea crepidei fundaţiei fiind de 0,40 m pe ambele paramente, acestea prezentând rerostuiri cu mortar hidrofug (fig. 7/b, 9/b).

În ceea ce priveşte zidul de incintă sudic, pentru realizarea subtraversării acestuia, cunoscut ca apărând la actualul nivel al străzii Bisericii şi având o lăţime de 2,60 m, cercetat în 1981 pe latura estică a străzii, în dreptul proprietăţii Mihalache Nichifor[77], s-a trasat pe partea vestică a străzii o secţiune perpendiculară pe zid, numită, în continuarea celei realizate în urmă cu 25 de ani, S 2 Fortificaţie Cămin[78]. Cercetarea din 2006, deşi mai restrânsă decât cea din 1981, a confirmat achiziţiile ştiinţifice de atunci.

Zidul de incintă descoperit în acest punct (fig. 7/c-f, 8/a, c-d) are orientarea VNV→ESE, cu lăţimea de 2,60 m şi înălţimea păstrată de 2,40 m, cu paramente foarte bine păstrate şi rerostuite; limita dintre elevaţia zidului şi fundaţia sa este marcată de o treaptă având grosimea unui rând de blocuri ce iese în afara liniei zidului până la lăţimea totală de 3,10 m; fundaţia zidului, cu o înălţime de 0,80 m, este clădită din blocuri mari, nelegate cu mortar, spaţiul dintre ele fiind umplut cu pietre mici; partea inferioară a fundaţiei coboară în pământul galben nisipos, care reprezintă solul steril din punct de vedere arheologic. Lungimea surprinsă a zidului în S2 Fortificaţie Cămin este de 3,65 m. Zidul se conservă mai bine în partea sa vestică, dezvelită pe o lungime de 1,50 m, spre E fiind puţin mai demantelat, dar oricum păstrat la actualul nivel de călcare de pe str. Bisericii.

Din punct de vedere stratigrafic (fig. 10) s-a putut înregistra, în afara intervenţiilor moderne legate de amenajarea străzii şi demantelarea zidului, prezenţa depunerilor

---

[76] Damian *et alii* 2007, p. 243. Cercetarea acestui zid este încă în curs de derulare în punctul *Trecere bac*.

[77] Baraschi, Moghior 1983, p. 134-139. Cercetarea din 1981, realizată prin intermediul unei secţiuni, S 1 Fortificaţie Cămin, numită astfel în funcţie de apropierea de obiectivul modern cel mai cunoscut - Căminul cultural, secţiune lungă de 17,60 m şi lată de 2 m, compusă din două părţi, A, la N de zid, lungă de 9 m, şi B, la S de zid, lungă de 6 m, dezvăluise, din punct de vedere stratigrafic, faptul că nivelul arheologic începea aproape de la suprafaţa solului, că, după un strat de pietriş, depus artificial pentru realizarea drumului comunal şi dunga de mortar cu pietre, rezultat al demantelării moderne a zidului, apăreau depunerile medievale din secolele XII-XIII, constând dintr-un strat de pământ cenuşiu cu pigmenţi de cărbune şi mortar, extrem de inconsistent, precum şi cele aparţinând secolelor X-XI, reprezentate de un pământ cenuşiu cu tentă gălbuie, foarte compact, care atingea şi distrugea uneori un nivel abia sesizabil din secolele IV-III; cel mai vechi nivel de locuire descoperit atunci aparţinea Hallstatt-ului timpuriu, documentat printr-un număr de gropi clopot, cu conţinut relativ sărac, reprezentat de fragmente ceramice din pastă neagră cenuşie cu suprafaţa lustruită, oase de animale, bucăţi mici de cărbune, gropi ce pătrund, ca şi unele medievale, în pământul steril din punct de vedere arheologic, de culoare galbenă, nisipos. Zidul de incintă descoperit în acel punct avea orientarea VNV-ESE, cu lăţimea de 2,60 m şi înălţimea păstrată de 2,40 m, cu parament şi emplecton, limita dintre faţa vizibilă a zidului şi fundaţia sa fiind marcată de o treaptă cu grosimea unui rând de blocuri ce ieşea în afara liniei zidului cu 0,26 m; complexele cercetate constau din morminte de inhumaţie, de o parte şi de cealaltă a zidului, dintre care unul singur cu inventar compus din brăţări de sticlă albastre, 3 locuinţe la N de zid, două de suprafaţă, cu cuptoare de piatră, cu podele din pământ galben, la adâncimea de 1,20 m, respectiv 2,15 m, şi una adâncită, din secolul al XIII-lea, 22 de gropi menajere, unele suprapuse, dintre care 5 gropi din epoca hallstattiană, una din secolele IV-III a. Chr., 10 gropi aparţinând nivelelor secolelor X-XI şi 6 gropi aparţinând nivelelor secolelor XII-XIII.

[78] S 2 Fortificaţie Cămin este orientată N→S, cu lungimea totală de 8,40 m, fiind compusă de fapt din 2 casete, A - la N de zidul de incintă sudic (2,80 m - latura N→S - × 4 m - latura E→V) şi B - la S de zidul de incintă sudic (3 m - latura N→S× 3,50 m - latura E→V). Lăţimea variabilă, de 3,50 - 4 m, a secţiunii, a fost determinată de ideea extinderii cât mai mult a săpăturii spre V, până la temelia gardului proprietăţii de pe str. Bisericii 93, menţinându-se o latură perpendiculară pe zid pe partea estică. Săpătura a fost restrânsă din lipsa timpului şi a forţei de muncă, astfel încât caseta A conţine în jumătatea sa vestică o zonă cruţată de dărâmătură cu pietre mari şi mortar ce ocupă toată caseta pe direcţia N→S şi 1,50 m pe direcţia V→E, la E de această porţiune săpătura adâncindu-se până la - 2,80 m; caseta B a fost săpată în jumătatea vestică până la adâncimea de 1,40 m, săpătura oprindu-se deasupra plintei zidului, şi până la -3,30 m în jumătatea estică; lăţimea utilă a secţiunii perpendiculare pe zid a fost practic de 1,90-2 m lăţime.

arheologice medievale cunoscute - un strat de pământ cenuşiu cu pigmenţi de cărbune şi mortar, extrem de inconsistent, databil în secolele XII-XIII, şi un strat de pământ cenuşiu cu tentă gălbuie, foarte compact, databil în secolul al XI-lea. Stratigrafia reperată în S 2 Fortificaţie Cămin, caseta A, indică prezenţa unei umpluturi a străzii, groase de 0,20 m, care suprapune o depunere cenuşiu-prăfoasă cu pigmenţi de mortar, reprezentând nivelul locuinţei adosate spre N zidului de incintă, cu podea de pământ galben şi bază de piatră; sub nivelul locuinţei, apare o depunere compactă cenuşiu-gălbuie fără material ceramic, în care s-a practicat, de la nivelul plintei în jos, înhumarea a doi indivizi; sub această depunere, se poate observa un strat de pământ brun, cu urme de chirpici, din care au fost recoltate materiale preistorice, urmat de depunerea de pământ galben de sub zid. În caseta B, sub amenajarea străzii, având grosimea maximă de 0,20 m, se pot observa depunerile medievale, reprezentate de nivelul cenuşiu prăfos, gros de 0,80 m, urmat de nivelul cenuşiu-gălbui, gros de 1,50 m; la sud de zid se observă o depunere brună, reprezentând nivelul preistoric, cu o lentilă consistentă de chirpici; pe grosimea elevaţiei păstrate a zidului se observă o depunere de tip amenajare din pământ gălbui nisipos, suprapusă de pământul cenuşiu prăfos; săpătura a coborât până la solul steril din punct de vedere arheologic în partea estică, adică până la adâncimea de 3,40 m de la nivelul actual al străzii. Complexele cercetate în S 2 Fortificaţie Cămin sunt reprezentate, în ordinea cronologică a descoperirii lor, de: 3 morminte de inhumaţie databile în epoca modernă, o locuinţă cu bază de piatră şi 2 gropi menajere, încadrabile în secolele XII-XIII, 8 morminte de inhumaţie aparţinând, după poziţia stratigrafică, secolului al XI-lea şi o groapă menajeră atribuită epocii fierului.

În ceea ce priveşte **locuirea** (fig. 8/b, 11-14), au fost înregistrate descriptiv şi grafic sau doar descriptiv 143 de complexe, reprezentate de 42 de locuinţe, 86 de gropi şi 15 zone menajere[79], identificate la adăpostul zidurilor cetăţii (pe străzile Bisericii, Ulmului, Cetăţii şi Arheologiei) şi în afara acestora (în perimetrul delimitat de străzile Bisericii şi Rapsodiei, la sud de curtina bizantină). Prin raportare la limitele fortificaţiei bizantine, dintre cele 42 de locuinţe, 18 sunt amplasate *intra muros* şi 24 *extra muros*. Dintre cele 86 de gropi, doar 13 au fost identificate în zona *intra muros* şi 73 în cea *extra muros*, iar, în ceea ce priveşte cele 15 zone menajere, 14 au fost depistate în afara zidurilor cetăţii.

Se impune o precizare legată de repartiţia pe teren a complexelor arheologice. În zona *extra muros*, în condiţiile în care depunerile arheologice se epuizează în limitele adâncimii de circa 1 m a şanţurilor pentru alimentarea cu apă, complexele arheologice se succed, pe direcţia N→S, adâncindu-se în pământul steril din punct de vedere arheologic, de culoare galbenă, nisipos, identificându-se foarte rare cazuri de suprapuneri (morminte de inhumaţie moderne ce suprapun gropi menajere medievale sau gropi menajere suprapuse aparţinând ambelor niveluri medievale),. Pe măsura apropierii de zidurile de incintă, complexele devin mai numeroase şi depunerile lor prezintă grosimi mai mari. În zona *intra muros*, unde depunerile arheologice înregistrează în general grosimi cuprinse între 3 şi 6 m, adâncimea la care s-au practicat şanţurile pentru alimentare cu apă a afectat în mică măsură doar nivelul arheologic corespunzător secolelor XII-XIII. Pe celelalte străzi situate *intra muros*, cum ar fi a Portului sau de-a lungul DJ 222 C, depunerea modernă s-a dovedit destul de mare, nefiind afectat nivelul arheologic medieval.

În ceea ce priveşte repartiţia cronologică a complexelor de locuire, făcută pe baza stratigrafiei şi a materialelor ceramice conţinute de acestea, dintre cele 42 de locuinţe identificate, 18 pot fi încadrate în secolul al XI-lea, 2 în secolele XI-XII şi 22 aparţin nivelului secolelor XII-XIII. Referitor la complexele menajere, au fost identificate 32 de

[79] Am numit astfel acele complexe cu dimensiuni prea mari pentru a fi simple gropi menajere, dar lipsite de elementele (resturi ale instalaţiilor de foc, urme de chirpici sau de podele, pietre care ar putea fi atribuite bazelor) care ar pleda pentru încadrarea lor în categoria locuinţelor. Este posibil să fie vorba de locuinţe dezafectate şi transformate în gropi menajere.

gropi şi 9 zone atribuibile secolului al XI-lea, 9 gropi databile în secolele XI-XII şi 45 de gropi şi 6 zone menajere ce aparţin secolelor XII-XIII.

Cât priveşte locuinţele, au fost identificate 42, dintre care 3 de suprafaţă[80] şi 39 adâncite. Au fost identificate pe teren prin: gropile cu adâncimi cuprinse între 0,50-0,60 m până la 0,80-1 m, foarte rar atingând 1,30 m, dimensiunile mari vizibile pe malurile şanţurilor (cu laturi variind în jurul cifrei de 3 m, între 2,80 şi 3,50 m, dar şi apropiate de 4 m, între 3,90 şi 4,90 m, ajungând până la maximum 5,60 m), aglomerările de chirpici, urmele structurilor de lemn carbonizat - bârne şi pari -, resturile de podele, instalaţiile de încălzit-gătit - vetre sau chiar cuptoare -, aliniamentele de pietre sugerând fundaţii de case. Din punctul de vedere al tipului de locuinţă, domină cea adâncită - 39 de exemple faţă de numai 3 locuinţe de suprafaţă. Se semnalează o singură vatră, simplă, izolată, la adâncimea de 0,45 m, cu lungimea de 0,65 m identificată pe profilul şanţului, alcătuită din paturi suprapuse de fragmente de amfore, separate de un strat de pământ galben. Din punct de vedere cronologic, numărul locuinţelor este sensibil egal - 20 de complexe pentru secolele XI-XII faţă de 22 pentru secolele XII-XIII, cu precizarea că în *extra muros* domină complexele definind perioada mai timpurie de dezvoltare a aşezării. Gropile menajere, de formă în general circulară, identificate pe malurile secţiunilor, cu dimensiuni ce se înscriu între 0,90-1,20-2,20 m, au adâncimi cuprinse între 0,45-0,60 m şi 1-1,40 m, cu precizarea că într-o serie de cazuri profunzimea lor ajunge până la 2,20-2,50 m. În cazul zonelor menajere, dimensiunile lor variază între 3-3,50 m şi 4,50 m, putând atinge 6,50 m, adâncimea fiind însă de circa 1 m. Atragem atenţia asupra faptului că toate datele luate în discuţie nu au decât o valoare extrem de relativă, comparaţia între locuirea din interiorul cetăţii şi cea din afara ei neputându-se face la nivelul unor sondaje de doar 1 m adâncime, fără să mai aducem în discuţie extensia foarte mică a săpăturii.

În umplutura complexelor, în afara pământului foarte pigmentat cu cărbune şi chirpici, se găsesc oase de animale, oase şi solzi de peşte, cărămizi romano-bizantine refolosite probabil la amenajarea instalaţiilor de foc. Complexele de locuire, ca şi materialul arheologic pe care îl conţin, sunt caracteristice arealului Dunării de Jos în secolele XI-XIII[81]. Materialul arheologic este reprezentat în principal de ceramică, fragmentară, predominând ceramica uzuală nisipoasă cu decor incizat, constând din linii orizontale şi în val trasate cu pieptenul ori realizat cu rotiţa, compusă cu precădere din oale borcan (fig. 16-22), fiind descoperit şi un fragment de strachină (fig. 20)[82]. Au mai fost descoperite vase din pastă roşie, mai ales

[80] În S 2 Fortificaţie Cămin, caseta A, - 0,80 m, a fost cercetată integral o locuinţă adosată paramentului nordic al zidului sudic de incintă, cu dimensiunile de 2,80 x 2 m, cu bază de piatră, podea de pământ galben şi vatră simplă.

[81] Vezi în acest sens Barnea, Ştefănescu 1971, p. 169-180; Baraschi 1991b, p. 139-140, Damian 2005, p. 141-183, cu bibliografia citată. Pentru a nu face referiri decât la siturile din nordul Dobrogei, unde se află şi Nufăru, vezi Vasiliu 1980, p. 437-449, Vasiliu, Mănucu-Adameşteanu 1984, p. 143-153, Mănucu-Adameşteanu 1995, p. 363-373, pentru Aegyssus-Tulcea; Barnea I., Barnea Al. 1984, p.101, Baumann *et alii* 1998, p. 35; Baumann *et alii* 2001, p. 108-110, Baumann *et alii* 2002, p. 157-159, Baumann *et alii* 2003, p. 156-157, Baumann *et alii* 2004, p. 146-149, pentru Noviodunum-Isaccea; Ştefan *et alii* 1967, p. 30-50, Barnea 1973, p. 301-315, Barnea 1980, p. 239-287, Vasiliu 1991, p. 371-391, Barnea *et alii* 2002, p. 139, pentru Dinogetia-Garvăn; Mănucu-Adameşteanu 1980, p. 230-247, pentru Troesmis-Turcoaia; Barnea *et alii* 2001, p. 173, Barnea *et alii* 2003, p. 224 pentru Ostrov; Mănucu-Adameşteanu 1990, p. 183-219, pentru aşezarea de la Mihai Bravu; Mănucu-Adameşteanu 1991c, p. 365-370, pentru aşezarea de la Ghiolul Pietrei ş.a.

[82] Vezi în acest sens Barnea, Ştefănescu 1971, p. 242-261. Pentru analogii în nordul Dobrogei vezi Vasiliu 1980, p. 437-442, pl. II, IV, Vasiliu, Mănucu-Adameşteanu 1984, p. 143-155, pl. IV, VI, VII/1, X/1, 3-4, XI-XII, XIII/2, 4, XVI-XX, Mănucu-Adameşteanu 1995, p. 363-366, pentru Aegyssus-Tulcea; Barnea 1957 p. 167-168, fig. 14/4-9, Barnea I., Barnea Al. 1984, p. 103, pl. 14-16, Baumann *et alii* 2001, p. 108-110, Baumann *et alii* 2002, p. 157-159, Baumann *et alii* 2003, p. 157, pentru Noviodunum-Isaccea; Ştefan *et alii* 1967, p. 134-146, Barnea 1973, p. 293, 299-326, fig. 4-6, 16/5-6, 18, 22-23, Vasiliu 1991, p. 371-383, pl. III, V, VIII, X-XIV, pentru Dinogetia-Garvăn; Mănucu-Adameşteanu 1980, p. 231-232, 235-237, 243-245, pl. 53-55, 59-61, pentru Troesmis-Turcoaia; Mănucu-Adameşteanu 1990, p. 183-219 şi pl. V-XXV, pentru ceramica descoperită la

urcioare (fig. 18) şi oale cu toarte (fig. 21), cu decor lustruit, vase acoperite cu angobă aurie[83], vase de provizii, amfore bizantine, aparţinând celor trei categorii cunoscute în această zonă: sferoidale, piriforme cu guler şi piriforme cu toartele supraînălţate (fig. 23-25)[84], ceramică smălţuită monocrom - olive - sau policrom - decorată prin pictare (fig. 27)[85]. Se remarcă descoperirea unor categorii ceramice înregistrate aproape exclusiv în teritoriul *extra muros* - căldările de lut[86] (fig. 26/a-d) şi vasele sferoconice (fig. 26/e-h)[87].

În afara ceramicii, complexele mai conţin fragmente de vase şi brăţări de sticlă (fig. 28/f), fusaiole de lut (fig. 28/c), zgură şi obiecte informe de fier şi de bronz, topoare de fier, obiecte de os - un capăt de buzdugan (fig. 28/h), o ustensilă (fig. 28/a), un nasture (fig. 28/b) - , un capăt de bici de fildeş (fig. 28/g), o cruce engolpion de bronz, precum şi câteva monede de bronz - folles databili în secolul al XI-lea[88]. Acestor date li se adaugă 10 **morminte** de inhumaţie cercetate pe str. Bisericii (fig. 8/e-f), 9 în S 2 Fortificaţie Cămin şi unul în dreptul proprietăţii de la nr. 96, care, după poziţia stratigrafică şi elementele de inventar (mărgele şi brăţări de sticlă), pot fi considerate ca aparţinând probabil unei necropole, amplasată în preajma zidului de incintă sudic, încadrabilă în linii mari în secolul al XI-lea[89].

Epoca modernă (sec. XVIII-XIX) este documentată printr-o serie de complexe funerare, dintre care doar 27 cercetate (fig. 6/c-f). În cazul celor înregistrate pe str. Bisericii, mai ales în zona Căminului cultural şi pe str. C-tin. Dobrogeanu Gherea (14 cercetate), dispunem, în afara poziţiei stratigrafice, şi de elemente de inventar reprezentate de monede de argint otomane (emisiuni Ahmed III (1703-1730) şi Imperiul otoman, sec. XVIII[90]). Cu titlu de ipoteză, se poate afirma faptul că şi mormintele de pe străzile Rapsodiei şi Zimbrului aparţin aceluiaşi orizont cronologic şi, implicit, aceleiaşi zone cimiteriale. Am fi tentaţi să afirmăm, după poziţia stratigrafică şi absenţa oricăror elemente de inventar, că mormintele de inhumaţie amenajate pe străzile Trandafirilor, Miron Costin şi Aurel Vlaicu (13 cercetate) aparţin tot epocii moderne, ele sugerând existenţa unei a doua zone cimiteriale, în sudul satului actual, pentru secolele XVIII-XIX. În ceea ce priveşte viţuirea corespunzătoare epocii moderne, există o serie de indicii pe străzile Turnului şi Portului, constând în depuneri groase de arsură, cu material ceramic smălţuit, ca şi anumite amenajări constructive amplasate în extremităţile nordice ale străzilor Bisericii şi Rapsodiei, ce sugerează o grupare a complexelor de locuire spre Dunăre şi circa 200 m S faţă de DJ 222 C, partea sudică a actualului sat fiind rezervată cimitirelor.

Concluzii

Mihai Bravu; Mănucu-Adameşteanu 1991c, p. 367-368, pl. VI-XVI, pentru ceramica descoperită la Ghiolul Pietrei ş.a.

[83] Baraschi 1989.

[84] Barnea, Ştefănescu 1971, p. 261-269, fig. 86-88; Barnea 1989, p. 131-136, fig.1-4.

[85] Baraschi, Damian 1993, p. 237-245 cu trimiterile corespunzătoare pentru spaţiul nord-dobrogean.

[86] Diaconu 1956, p.421-439; Vasiliu, Mănucu-Adameşteanu 1984, p. 548, pl. VII/2, p. 559, pl. XVIII/2-3 pentru Aegyssus-Tulcea, Ştefan *et alii* 1967, p. 147-150 pentru Dinogetia-Garvăn, Mănucu-Adameşteanu 1980, p. 246, pl. 62 pentru Troesmis-Turcoaia.

[87] La Nufăru a fost descoperit un depozit de astfel de vase sferoconice - Mănucu-Adameşteanu 1984a, p. 363-374.

[88] Identificările monedelor au fost făcute de Gh. Mănucu-Adameşteanu, fapt pentru care îi adresăm mulţumirile noastre. Dintre descoperirile monetare, amintim un mic tezaur găsit într-un complex arheologic situat pe str. Bisericii, în dreptul proprietăţii cu nr. 97, compus din: o emisiune Constantin X (1059-1067), 2 folles clasa D şi 4 folles clasa G. Monede au mai apărut în contexte stratigrafice şi în alte 3 complexe de pe str. Bisericii - emisiuni Constantin IX (1042-1055) - clasa D, Mihail VII (1071-1078), Nichifor III (1078-1081) - clasa I, precum şi în gropi menajere din apropierea zidurilor de incintă: pe str. Arheologiei - o monedă Alexios I (1081-1118) - şi în S 2 B Fortificaţie Cămin - un follis Constantin X, tipul 1.

[89] Reperată deja în 1981 - Baraschi, Moghior 1983, p. 138, Mănucu-Adameşteanu Gh., Mănucu-Adameşteanu M. 1986, p. 212.

[90] Identificări Aurel Vâlcu (IAB), pentru care îi mulţumim.

Observațiile făcute cu ocazia supravegherii şi cercetării arheologice preventive desfăşurate la Nufăru, prilejuite de modernizarea şi extinderea sistemului de alimentare cu apă a satului, au confirmat şi aprofundat achizițiile ştiințifice anterioare privind situl arheologic aflat în intravilanul localității, completându-le totodată, mai ales în privința complexelor funerare.

Astfel, pentru **epoca bizantină sau medievală**, cea prin care a fost şi rămâne cunoscut în principal situl aflat în intravilanul localității Nufăru, din punct de vedere topografic s-a confirmat delimitarea propusă pentru cetatea bizantină, în sensul continuității unor trasee de ziduri de incintă, în special traseul presupus al curtinei de pe latura nordică a promontoriului, identificat prin tronsoanele de pe str. Portului, fosta *proprietate Pârvu*, str. Cetății, punctul *Trecere bac*, str. Arheologiei. Din punct de vedere stratigrafic, s-a înregistrat prezența celor două mari straturi, de pământ cenuşiu prăfos şi de pământ cenuşiu gălbui, definind nivelul arheologic medieval, raportat la perioada cuprinsă între ultimul sfert al secolului al X-lea şi mijlocul secolului al XIII-lea. Prezența nivelului medieval a fost constatată sub forma straturilor continue suprapuse, în zona adăpostită de zidurile de incintă bizantine, şi a complexelor succesive, din categoria locuințelor adâncite, a gropilor menajere şi a mormintelor de inhumație, în spațiul situat în afara incintei fortificate. Este confirmată, din punct de vedere spațial şi stratigrafic, încadrarea cronologică a aşezării în sec. XI-XIII, în limitele fortificației ridicate în ultimul sfert al secolului al X-lea, neînregistrându-se nicăieri elemente ale unei viețuiri medievale mai târzii. Cercetările din campania 2006 au demonstrat încă o dată existența unei locuiri *extra muros* mai consistente în partea de sud a aşezării[91], reprezentată de complexe concentrate pe străzile Bisericii şi Rapsodiei[92], constatându-se o îndesire a complexelor pe măsura apropierii de fortificație. Cât priveşte o posibilă viețuire *extra muros* pe laturile estică şi respectiv vestică ale fortificației bizantine, aceasta nu a fost confirmată la nivelul adâncimii săpăturilor în şanțurile pentru alimentarea cu apă, cercetările de pe străzile Turnului şi Eternității neprilejuind decât semnalarea unor materiale ceramice izolate.

Referitor la necropolele sau măcar la mormintele ce ar putea fi atribuite epocii medievale, nu există elemente pentru a le raporta la zone mai extinse decât vecinătățile estice şi sudice ale fortificației bizantine, ele rămânând concentrate în special la S față de zidul de incintă. Părerile privind existența unor necropole aparținând în linii mari secolului al XI-lea în V şi în S aşezării actuale[93], nu au fost confirmate de campania 2006, descoperirile funerare efectuate în zonele estice şi sudice ale aşezării actuale putând fi mai degrabă, cu titlu de ipoteză, atribuite epocii moderne.

În ceea ce priveşte **epocile mai vechi**, se confirmă existența unor prezențe getice în zona zidului de incintă sudic şi se sugerează, în sudul aşezării, în orice caz la sud de zidul de incintă bizantin, existența unei necropole aparținând epocii fierului (pe baza materialului ceramic identificat pe străzile Bisericii, Eternității şi Independenței şi a complexului funerar de incinerație de pe str. Bisericii), corespunzând unei eventuale aşezări din sec. IV-III a. Chr., ale cărei vestigii au fost surprinse în câteva puncte din partea de nord a aşezării contemporane (punctul *Bufet, proprietatea Dumitrescu*).

Au fost reperate totodată elemente documentând epoca romano-bizantină, reprezentate de o construcție, identificată parțial printr-o mare cantitate de material tegular, precum şi de o serie de complexe funerare de inhumație, ce ar putea fi legate de vestigiile din secolele IV-VI

---

[91] Constatată cu prilejul lucrărilor de alimentare cu apă a satului Nufăru din 1981 (Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 514-515).

[92] Este vorba de o zonă cuprinsă între zidul de incintă sudic, aflat puțin mai la N față de intersecția str. Bisericii cu str. C-tin. Dobrogeanu Gherea, şi intersecția aceleiaşi străzi a Bisericii cu str. Aurel Vlaicu.

[93] Mănucu-Adameşteanu Gh., Mănucu-Adameşteanu M. 1986, p. 211 şi n. 3; Mănucu-Adameşteanu 1991b, p. 515; Mănucu-Adameşteanu 1998, p. 82.

cunoscute deja din zona nordică a promontoriului nufărean (punctul *Piatră* şi fosta *proprietate Butuza*). În actualul stadiu de cunoaştere a situaţiei arheologice din intravilanul localităţii dunărene, se poate avansa, cu titlu de ipoteză, existenţa a două nuclee de prezenţă romană, unul situat spre capătul nordic al promontoriului, documentat prin descoperiri arheologice *in situ* şi descoperiri monetare asimilabile, celălalt restrâns deocamdată la câteva indicii amplasate la sud de zidul de incintă bizantin, pe străzile Rapsodiei şi Bisericii[94].

În privinţa **epocii moderne**, s-au completat cunoştinţele existente şi au fost dobândite altele noi referitoare la orizontul funerar. Astfel, necropolei de pe str. Bisericii, din zona Căminului cultural, încadrabilă în sec. XVIII-XIX pe baza descoperirilor din anii 80 (emisiuni monetare Mahmud II (1809-1810), mărgele, nasturi, ace de păr[95]), îmbogăţită prin noi descoperiri, databile cu precădere în secolul al XVIII-lea, i se adaugă încă una, probabil apropiată din punct de vedere cronologic, eventual mai târzie, în zona delimitată de străzile Trandafirilor, Miron Costin, Zimbrului şi Aurel Vlaicu. Din păcate, în absenţa oricărui element de inventar sau indiciu stratigrafic, ne aflăm doar în sfera supoziţiilor.

Dincolo de obţinerea de rezultatele ştiinţifice, acţiunile de supraveghere şi cercetare arheologică preventivă desfăşurate la Nufăru în perioada august - decembrie 2006 au făcut posibilă adoptarea, de la caz la caz, a celor mai bune soluţii pentru executarea lucrărilor proiectului, fără afectarea vestigiilor arheologice de tipul construcţiilor de zid - prin supra- sau subtraversarea zidurilor de incintă de către conducta principală de alimentare cu apă - şi în condiţiile înregistrării structurilor perisabile.

S-a confirmat încă o dată importanţa acestor activităţi, care însoţesc investiţiile moderne în cazul în care aşezări actuale suprapun situri arheologice, permiţând mai buna delimitare a acestora, contribuind la extinderea zonelor protejate şi la informarea autorităţilor locale şi a cetăţenilor privind potenţialul arheologic al zonelor în care locuiesc.

BIBLIOGRAFIE

Andonie 1995 - Andonie, C., *Cetatea şi aşezarea bizantină de la Nufăru, jud. Tulcea*, RMMN Supliment 1, 1995, p. 15-18.

Andonie, Damian, Damian 1996 - Andonie, C., Damian, Oana, Damian, Paul, *Nufăru, jud. Tulcea,* în CCA, *Campania 1995*, Brăila, 1996, p. 81-82, nr. 96.

Baraschi 1989 - Baraschi, Silvia, *Ceramica cu angobă aurie (secolele XI-XII),* SCIVA 40, 1989, 2, p. 187-198.

Baraschi 1991a - Baraschi, Silvia, *Unele probleme despre Proslavița*, Peuce 10, 1991, p. 399-409.

Baraschi 1991b - Baraschi, Silvia, *Despre civilizația urbană din Dobrogea în secolele XI-XIV,* SCIVA 42, 1991b, 3-4, p. 133-152.

Baraschi, Damian 1993 - Baraschi, Silvia, Damian, Oana, *Considérations sur la céramique émaillée de Nufăru*, Dacia, NS 37, 1993, p. 237-277.

Baraschi, Moghior 1979 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Sondajele de la Nufărul-Ilganii de Jos (jud. Tulcea)*, SMMIM 12, 1979, p. 186-192.

Baraschi, Moghior 1980 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Cercetările arheologice de la Nufăru-Ilgani (1979)*, SMMIM 13, 1980, p. 123-134.

Baraschi, Moghior 1981-1982 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Şantierul arheologic Nufăru-Ilgani (1980)*, SMMIM 14-15, 1981-1982, p. 69-82.

Baraschi, Moghior 1983 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Săpăturile de salvare de la Nufăru (1981),* SMMIM 16, 1983, p. 134-139.

Baraschi, Moghior 1984-1985 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Date noi referitoare la fortificațiile medieval-timpurii din complexul arheologic de la Nufăru-Ilgani, județul Tulcea*, SMMIM 17-18, 1984-1985, p. 144-151.

Barnea 1957 - Barnea, I., *Sondajul de la Noviodunum*, Materiale 4, 1957, p. 155-174.

[94] Mănucu-Adameşteanu *et alii* 2007, p. 379.

[95] Mănucu-Adameşteanu Gh., Mănucu-Adameşteanu M. 1986, p. 211 şi n. 8.

Barnea 1973 - Barnea, I., *Noi descoperiri din epoca feudalismului timpuriu de la Dinogetia-Garvăn*, Materiale 10, 1973, p. 291-331.
Barnea 1980 - Barnea, I., *Dinogetia - ville byzantine du Bas-Danube*, Byzantina 10, 1980, p. 239-287.
Barnea 1983 – Barnea, I., *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (I),* Pontica 16, 1983, p. 263-272.
Barnea 1985 – Barnea, I., *Sceaux byzantins du nord de la Dobroudja*, RÉSEE 23, 1985, 1, p. 29-35.
Barnea 1986 – Barnea, I., *Noi contribuţii la istoria themei Paristrion (Paradunavon),* SCIVA 37, 1986, 3, p. 268-274.
Barnea 1987 – Barnea, I., *Sceaux byzantins de Dobroudja*, Studies in byzantine Sigillography 1, 1987, p. 77-88.
Barnea 1990 – Barnea, I., *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III),* Pontica 23, 1990, p. 315-334.
Barnea 1993 – Barnea, I., *Sceaux byzantins inedits de Dobroudja,* Studies in byzantine Sigillography 3, 1993, p. 55-67.
Barnea 1995 – Barnea, I., *Sceaux byzantins inedits de Dobroudja*, Studies in byzantine Sigillography 4, 1995, p. 97-110.
Barnea 1996 – Barnea, I., *Sigilii bizantine din Dobrogea*, SCIVA 47, 1996, 2, p. 215-220.
Barnea 1997 - Barnea, I., *Sceaux byzantins inedits de Dobroudja*, Études byzantines et postbyzantines 3, 1997, p. 93-98.
Barnea 2000 – Barnea, I., *Sigilii bizantine din nordul Dobrogei*, în *Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul*, Chişinău, 28-30 mai 2000, p. 103-108.
Barnea, I., Barnea, Al. 1984 - Barnea, I., Barnea, Al. *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, Peuce 9, 1984, p. 97-105.
Barnea, Mitrea, Anghelescu 1957 - Barnea, I. Mitrea, B., Anghelescu, N., *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, Materiale 4, 1957, p. 155-174 .
Barnea, Ştefănescu 1971 - Barnea, I., Ştefănescu, Şt., *Din istoria Dobrogei* III*: Bizantini, români şi bulgari la Dunărea de Jos*, Bucureşti, 1971.
Barnea *et alii* 2001 - Barnea, Al., Paraschiv, D., Iacob, Mihaela, Vasiliu, I., *Ostrov, com. Ostrov, jud. Tulcea* [Beroe], în CCA - Campania 2000, 2001 p. 173-174.
Barnea *et alii* 2002 - Barnea, Al., Ionescu, M., Olariu, C., *Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea* [Dinogetia], în CCA- Campania 2001, 2002, p. 139.
Barnea *et alii* 2003 - Barnea, Al., Paraschiv, D., Stănică, A., Ailincăi, S., Iacob, Mihaela, Bacumenco, Ludmila, *Ostrov, com. Ostrov, jud. Tulcea* [Beroe], în CCA - Campania 2002, 2003 224.
Baumann *et alii* 1998 - Baumann, V. H., Mănucu-Adameşteanu, Gh., Iacob, Mihaela, Paraschiv, D., Mănăstireanu, S., *Isaccea, jud. Tulcea. I. Noviodunum*, în CCA - Campaniile 1995-1997, 1998, p. 34-35, nr. 41.
Baumann *et alii* 2001 - Baumann, V. H., Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, în CCA - Ccampania 2000, 2001, p. 108-110, nr. 94.
Baumann *et alii* 2002 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănucu-Adameşteanu, Gh., Popescu, A., Lockyear, Ch., Aparaschivei, D., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, în CCA - Campania 2001, 2002 p. 157-159, nr. 120.
Baumann *et alii* 2003 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănucu-Adameşteanu, Gh., Lockyear, Ch., Olariu, C., Aparaschivei, D., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, în CCA - Campania 2002, 2003 p. 156-157, nr. 101.
Baumann *et alii* 2004 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănucu-Adameşteanu, Gh., Olariu, C., Gh., Bejenaru, Luminiţa, Lockyear, Ch., Popescu, A., Sly, T., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, CCA - Campania 2003, 2004 p. 146-149, nr. 91.
Baumann *et alii* 2006 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănucu-Adameşteanu, Olariu, C., Gh., Bejenaru, Luminiţa, Lockyear, Ch., Popescu, A., Sly, T., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, CCA - Campania 2005, Constanţa, 2006, p. 181-187.
Chera-Mărgineanu, Lungu 1982 - Chera-Mărgineanu, C-tin., Lungu, V., *Contribuţii la cunoaşterea unor necropole creştine ale Tomis-ului (II)*, Pontica 16, 1983, p. 217-230.
Damian 1993 - Damian, Oana, *O necropolă medievală timpurie descoperită la Nufăru, jud. Tulcea*, SCIVA 44, 1993, 1, p. 80-113.
Damian 1996 - Damian, Oana, *Consideraţii asupra ceramicii smălţuite cu decor zoomorf de la Dunărea de Jos*, Peuce 12, 1996, p. 187-194.

Damian 2005 - Damian, Oana, *Repere arheologice privind oraşele medievale ale diferitelor zone. Dunărea de Jos*, Historia Urbana 13, 2005, 1-2, p. 141-183.

Damian, Andonie 1997a - Damian, Oana, Andonie, C., *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, *1983-1992*, Bucureşti, 1997, p. 61-63, nr.44.

Damian, Andonie 1997b - Damian, Oana, Andonie, C., *Nufăru, jud. Tulcea,* în CCA, *Campania 1996*, Bucureşti, 1997, p. 40, nr. 69.

Damian, Andonie 1998 - Damian, Oana, Andonie, C., *Cercetările de la Nufăru, jud. Tulcea. Campaniile 1996-1997*, RMMN, Supliment 4, 1998, p. 27-34.

Damian, Andonie, Damian 1994a - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., *Nufăru, jud. Tulcea, A.,* în CCA, *Campania 1993*, Satu Mare, 1994, p. 42, nr. 85.

Damian, Andonie, Damian 1994b - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., *Date privind incinta vestică a cetății bizantine de la Proslavița - Nufăru*, Istros 7, 1994, p. 167-182.

Damian, Andonie, Damian 1995 - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., *Nufăru, jud. Tulcea, A.*, în CCA, *Campania 1994*, Cluj, 1995, p. 59-60, nr. 85.

Damian, Andonie, Vasile 2000 - Damian, Oana, Andonie, C., Vasile, M., *Nufăru, jud. Tulcea,* în CCA, *Campania 1999,* Deva, 2000, p. 67-68, nr. 94.

Damian, Andonie, Vasile 2001 - Damian, Oana, Andonie, C., Vasile, M., *Nufăru, jud. Tulcea,* în CCA, *Campania 2000*, Suceava, 2001, p. 164-165, nr. 134.

Damian, Andonie, Vasile 2003 - Damian, Oana, Andonie, C., Vasile, M., *Nufăru - despre problemele unui sit arheologic suprapus de o aşezare contemporană*, Peuce S.N. 1 (14), 2003, p. 237-266.

Damian O., Damian P. 1995-1996 - Damian, Oana, Damian, P., *Eléments chrétiens de l'époque byzantine au Bas Danube,* Pontica 28-29, 1995-1996, p. 233-244.

Damian, Mănăstireanu 1998 - Damian, Oana, Mănăstireanu, S., *Nufăru, jud. Tulcea, B.*, CCA, *Campania 1997*, Călăraşi, 1998, p. 45-46, nr. 54.

Damian, Mănucu-Adameşteanu, Andonie 1995 - Damian, Oana, Mănucu-Adameşteanu, Gh., Andonie, C., *Nufăru, jud. Tulcea, B.,* CCA, *Campania 1994*, Cluj, p. 60, nr. 85.

Damian *et alii* 2002 - Damian, Oana, Andonie C., Stănică, A., Vasile, M., *Nufăru, jud. Tulcea,* în CCA, *Campania 2001*, Buziaş, 2002, p. 216-218, nr. 151.

Damian *et alii* 2003a - Damian Oana, Andonie C., Damian, P., Vasile, M., Stănică, A., Ştirbulescu, Christina, *Nufăru, jud. Tulcea*, CCA, *Campania 2002*, Covasna, 2003, p. 213-216, nr. 128.

Damian *et alii* 2003b - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., Vasile, M., *Elemente de fortificație din epocile romano-bizantină şi bizantină descoperite la Nufăru, jud. Tulcea*, BMMN 1, partea a doua, 2003, p. 67-76.

Damian *et alii* 2004 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Bănăseanu, Anca, *Nufăru, jud. Tulcea,* CCA, *Campania 2003*, Cluj-Napoca, 2004, p. 218-219, nr. 131.

Damian *et alii* 2005 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Samson, Andra, *Nufăru, jud. Tulcea,* CCA, *Campania 2004*, Mangalia, 2005, p. 245-246, nr. 156.

Damian *et alii* 2006 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Bănăseanu, Anca, Samson, Andra, *Nufăru, jud. Tulcea,* CCA, *Campania 2005*, Constanța, 2006, p. 237-240, nr. 124.

Damian *et alii* 2007 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Bănăseanu, Anca, Samson, Andra, *Nufăru, jud. Tulcea,* în CCA, *Campania 2006*, Tulcea, 2007, p. 240-243, nr. 126.

Diaconu 1956 - Diaconu, P., *Cu privire la căldările de lut în epoca feudală timpurie (secolele X-XIII),* SCIV 7, 1956, 3-4, p. 421-439.

Hamparțumian 1971 - Hamparțumian, N., *Contribuții la topografia cetății Histria în epoca romano-bizantină. Considerații generale asupra necropolei din sectorul bazilicii „extra muros”*, SCIV 22, 1971, 2, p. 199-216.

Lungu, Chera-Mărgineanu 1982 - Lungu, V., Chera-Mărgineanu, C-tin., *Contribuții la cunoaşterea unei necropole creştine a Tomis-ului*, Pontica 15, 1982, p. 175-199.

Mănucu-Adameşteanu 1980 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Urme de locuire din perioada feudal-timpurie la Troesmis*, Peuce 8, 1980, p. 230-247.

Mănucu-Adameşteanu 1983 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Cercetările arheologice efectuate în com. Nufăru (jud. Tulcea)*, Materiale, 1983, p. 470-473.

Mănucu-Adameşteanu 1984a - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Din nou despre vasele sferoconice în lumina descoperirilor din nordul Dobrogei*, Peuce 9, 1984, p. 363-374.

Mănucu-Adameşteanu 1984b - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Un medalion de chihlimbar descoperit la Nufăru*, Pontica 17, 1984, p. 225-230.
Mănucu-Adameşteanu 1990 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de salvare de la Mihai Bravu, jud. Tulcea - aşezarea nr. 2*, Pontica 23, 1990, p. 183-219.
Mănucu-Adameşteanu 1991a - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Un cuptor medieval de ars ceramică descoperit la Nufăru, jud. Tulcea*, SCIVA 42, 1991, 1-2, p. 57-74.
Mănucu-Adameşteanu 1991b - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Circulația monetară la Nufăru în secolele X-XIV*, Peuce 10, 1991, p. 497-554.
Mănucu-Adameşteanu 1991c - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Săpăturile de salvare din aşezarea feudal timpurie de la Ghiolul Pietrei*, Peuce 10, 1991, p. 365-370.
Mănucu-Adameşteanu 1994 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Nufăru, jud. Tulcea, B,* CCA, *Campania 1993*, Satu Mare, 1994, p. 42-43, nr. 85.
Mănucu-Adameşteanu 1995 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Raport final asupra locuirii medievale timpurii de la Aegyssus-Tulcea (secolele X-XV)*, Peuce 11, 1995, p. 363-373.
Mănucu-Adameşteanu 1996 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Nufăru, jud. Tulcea, B*, CCA, *Campania 1995*, Brăila, 1996, p. 81-82, nr. 96.
Mănucu-Adameşteanu 1998- Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Nufăru (jud. Tulcea) - oraş bizantin fortificat la Dunărea de Jos (sec. X-XIII)*, Arheologia Medievală 2, 1998, p. 79-86.
Mănucu-Adameşteanu 2001 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204. Contribuții arheologice şi numismatice*, Bucureşti, 2001.
Mănucu-Adameşteanu Gh., Mănucu-Adameşteanu M. 1986 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., Mănucu-Adameşteanu, Mihaela, *Rezultatele cercetărilor întreprinse la Nufăru*, Materiale 1986, p. 211-214.
Mănucu-Adameşteanu *et alii* 2007 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., Damian, Oana, Moisil, Delia, Iacob, Mihaela, Petac, E., *Descoperiri romane şi romano-bizantine la Nufăru*, Peuce 3-4, 2007, p. 375-398.
Oberländer-Târnoveanu 1998 - Oberländer-Târnoveanu, E. *Monede antice şi bizantine descoperite la Nufăru (jud. Tulcea), păstrate în colecția Muzeului Militar Național*, BSNR 88-89, 1994-1995, 142-143, 1998, p. 71-106.
Oberländer-Târnoveanu, Mănucu-Adameşteanu 1984 - Oberländer-Târnoveanu, E., Mănucu-Adameşteanu, Gh. *Monede din secolele XII-XIV descoperite la Nufăru, jud. Tulcea*, Peuce 9, 1984, p. 257-266.
Petre 1987 - Petre, A., *La romanité en Scythie Mineure (IIe-VIIe siècles de notre ère). Recherches archéologiques*, Bucarest, 1987.
Preda 1980 - Preda, C-tin., *Callatis. Necropola romano-bizantină*, Bucureşti, 1980.
Ştefan *et alii* 1967 - Ştefan, Gh., Barnea, I. Comşa, Maria, Comşa, E., *Dinogetia, I, Aşezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvăn*, Bucureşti, 1967.
Vasiliu 1980 - Vasiliu, I. *Două locuințe feudal-timpurii la Aegyssus*, Peuce 8, 1980, p. 437-450.
Vasiliu 1991 - Vasiliu, I., *Săpăturile de la Dinogetia (1982-1985*), Peuce 10, 1991, p. 371-391.
Vasiliu, Mănucu-Adameşteanu 1984 - Vasiliu, I., Mănucu-Adameşteanu, Gh. *Considerații finale asupra locuirii feudal-timpurie (sec. X-XI) de la Aegyssus-Tulcea (Campaniile 1959-1980),* Peuce 9, 1984, p. 143-155.

EXPLICATION DES FIGURES:

Fig. 1. Vues aériennes du village de Nufăru
Fig. 2. Le plan du village Nufăru: la répartition des fouilles archéologiques, la délimitation du site et les zones de protection
Fig. 3. Le plan du village Nufăru: la répartition des fouilles archéologiques, les zones contenant du patrimoine en relation avec le réseau d'adduction d'eau
Fig. 4. Le site archéologique de Nufăru, le plan général des fouilles sur la base topographique
Fig. 5. Le déroulement du projet d'adduction d'eau dans les rues de Nufăru
Fig. 6. Complexes funéraires découverts dans les rues de Nufăru

Fig. 7. Fortifications dans les rues de Nufăru. Mur d'enceinte nord fouillé dans les rues Cetății (a) et Arheologiei (b). Mur d'enceinte sud fouillé dans la rue Bisericii: vue sur la section archéologique (c); fosses ménagères dans la partie sud de la muraille (d); le parement méridionale/extérieur du mur (e); la traversée sous la muraille de l'adduction d'eau (f)
Fig. 8. Mur d'enceinte sud fouillé dans la rue Bisericii: vue sur la section archéologique (a); une habitation de surface au nord de la muraille (b); le parement nord/intérieur du mur (c); la traversée sous la muraille de l'adduction d'eau (d); des complexes funéraires découverts au sud (e) et au nord (f) de la muraille
Fig. 9. Mur d'enceinte nord fouillé dans les rues Cetății, le profil ouest (a) et Arheologiei, le profil ouest (b)
Fig. 10. Mur d'enceinte nord fouillé dans la rue Bisericii, le profil est
Fig. 11. Complexes d'habitation enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 12. Complexes d'habitation enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 13. Complexes d'habitation enregistrés dans les rues Bisericii (a) et Rapsodiei (b)
Fig. 14. Complexes d'habitation enregistrés dans la rue Rapsodiei
Fig. 15. Tessons céramiques, IV-III s. av. J.Chr.
Fig. 16. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 17. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 18. Cruches en pâte rouge et céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 19. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 20. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Rapsodiei
Fig. 21. Pots en pâte rouge et en pâte sablonneuse provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Rapsodiei
Fig. 22. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Rapsodiei
Fig. 23. Amphores provenant des complexes archéologiques enregistrés dans les rues Bisericii et Rapsodiei
Fig. 24. Amphores provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 25. Amphores provenant des complexes archéologiques enregistrés dans les rues Rapsodiei (a), Bisericii (b), C-tin Dobrogeanu Gherea (c) et Zimbrului (d)
Fig. 26. Chaudrons en terre cuite (a-d) et des vases sphéroconiques (e-g) découverts dans les rues Bisericii et Rapsodiei
Fig. 27. Céramique glacurée provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii
Fig. 28. Objets en os (a-b, h), terre cuite (c), roche (d), fer (e), ivoire (g) et verre (f) provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Legendă

- Intervenție modernă
- Pământ cenuşiu prăfos
- Pământ cenuşiu gălbui
- Pământ brun
- Pământ galben nisipos (steril arheologic)
- Depunere aluvionară
- Pământ cenuşiu prăfos pigmentat
- Pământ cenuşiu prăfos cu mult pigment de cărbune
- Zone cu cenuşă şi pigmenți de cărbune
- Zone cu cenuşă de culoare gri albicios
- Pământ brun afânat
- Pământ brun afânat pigmentat
- Pământ galben nisipos cu pigmenți de cărbune
- Pământ cenuşiu cu piatră măruntă
- Nivel demantelare (în cenuşiu prăfos)
- Nivel demantelare (în cenuşiu gălbui)
- Pământ cu conținut mare de mortar
- Chirpici
- Pământ cu conținut de chirpici şi pigmenți de cărbune
- Pământ cu conținut de chirpici
- Lutuială
- Amenajare cu pământ galben
- Vatră
- Pământ ars
- Nivel, pelicule de arsură
- Cărămidă
- Pietre
- Pietre fundație zid de incintă
- Pietre elevație zid de incintă
- Umplutură de groapă cu conținut mare de oase animale
- Oase animale
- Oase umane
- Ceramică

Fig. 1. Vederi panoramice ale localității Nufăru

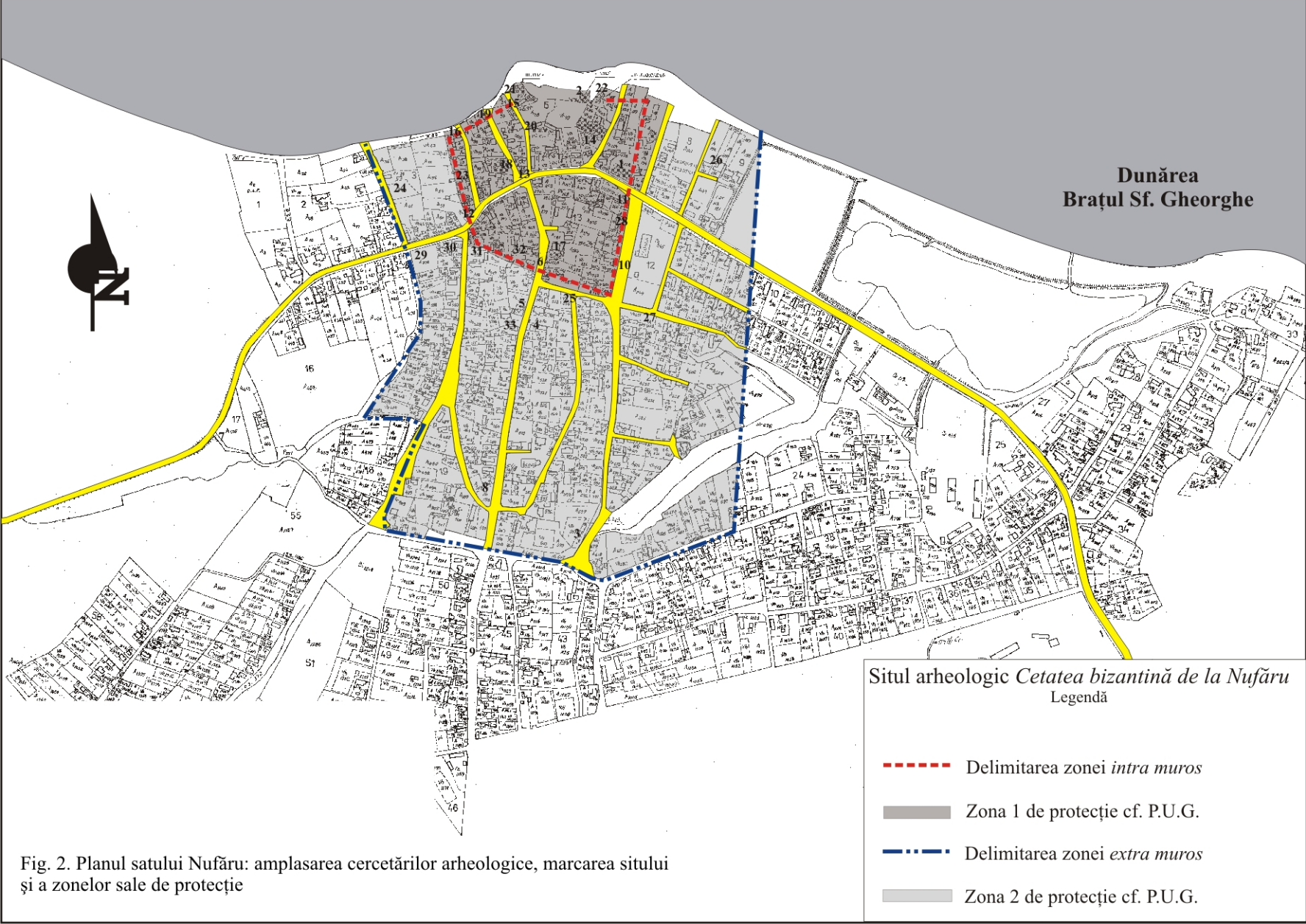

Fig. 2. Planul satului Nufăru: amplasarea cercetărilor arheologice, marcarea sitului şi a zonelor sale de protecție

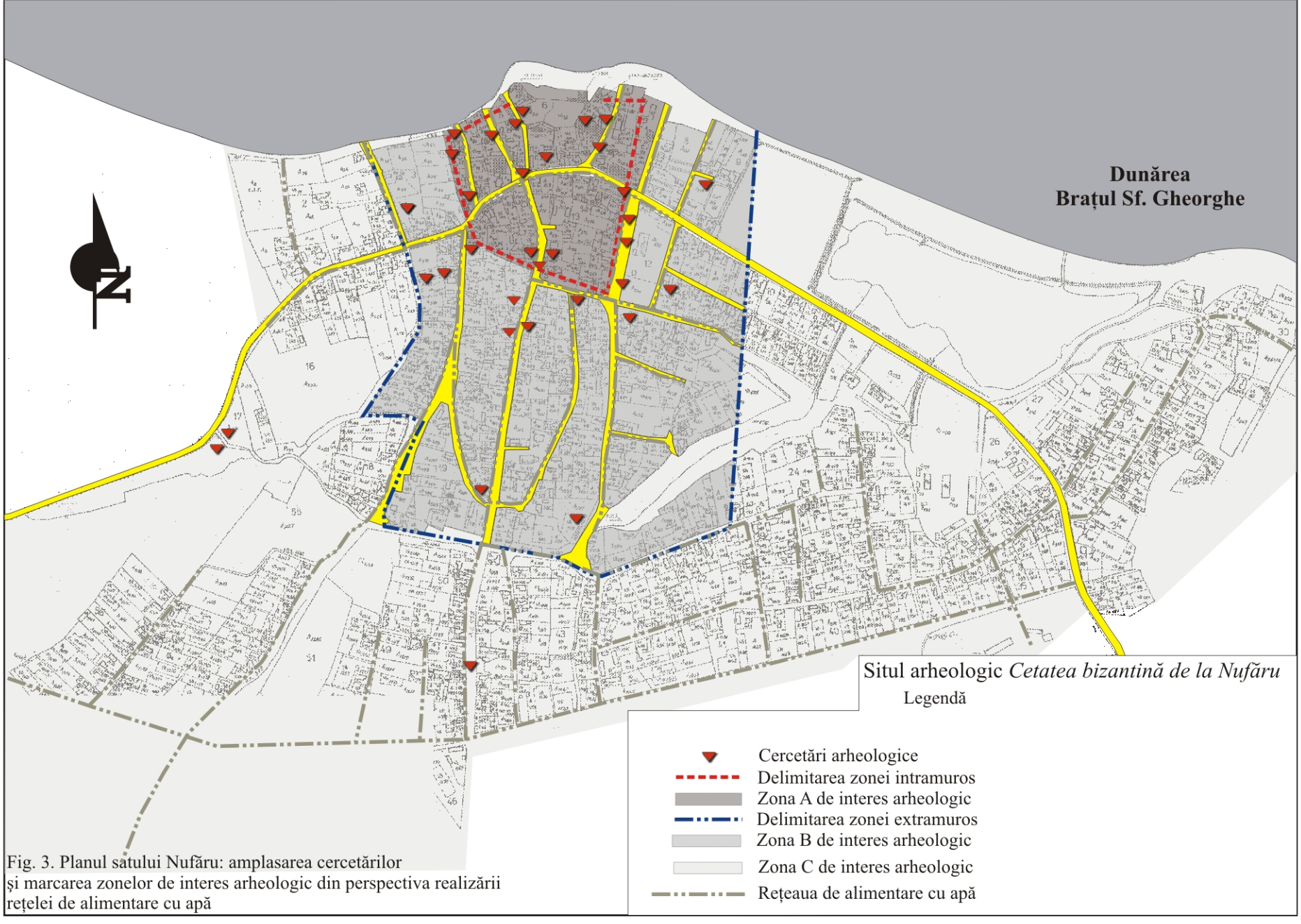

Fig. 3. Planul satului Nufăru: amplasarea cercetărilor și marcarea zonelor de interes arheologic din perspectiva realizării rețelei de alimentare cu apă

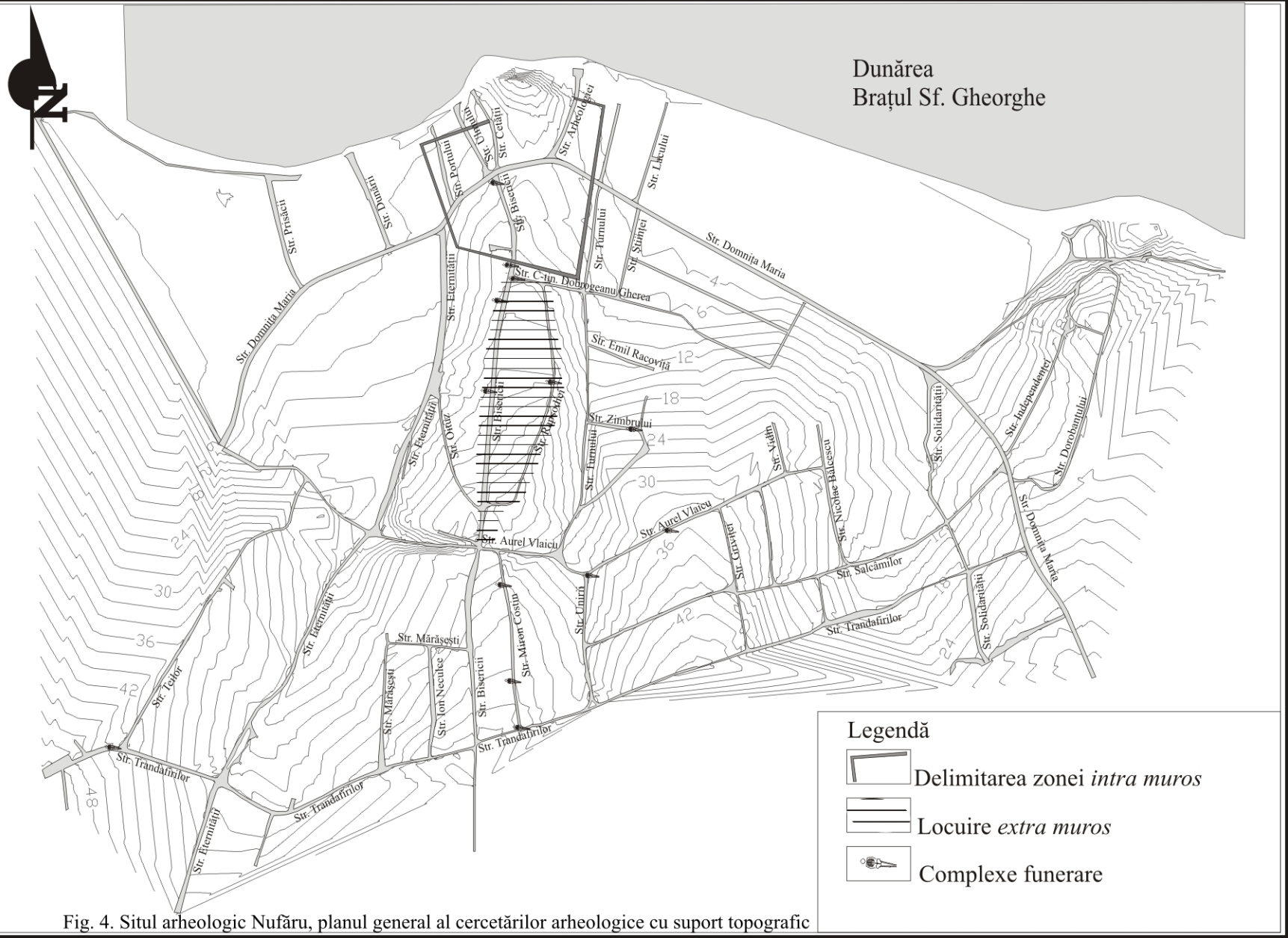

Fig. 4. Situl arheologic Nufăru, planul general al cercetărilor arheologice cu suport topografic

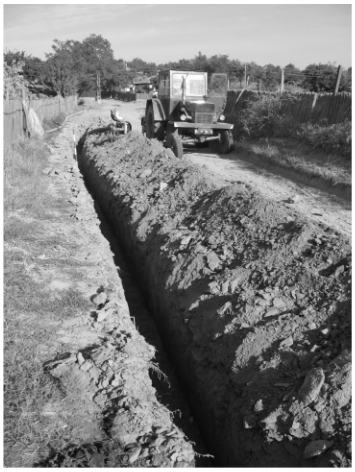

Fig. 5. Aspecte din timpul desfăşurării lucrărilor de alimentare cu apă pe străzile localității Nufăru

a

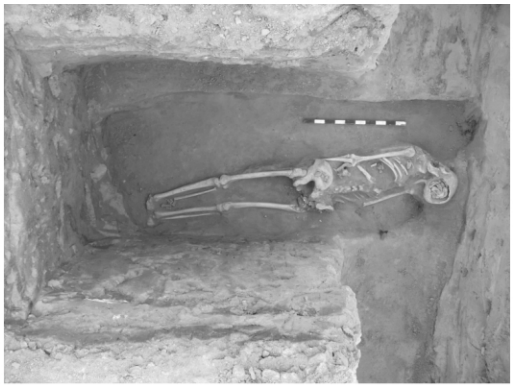
b

c

d

e

f

Fig. 6. Complexe funerare descoperite pe străzile localității Nufăru

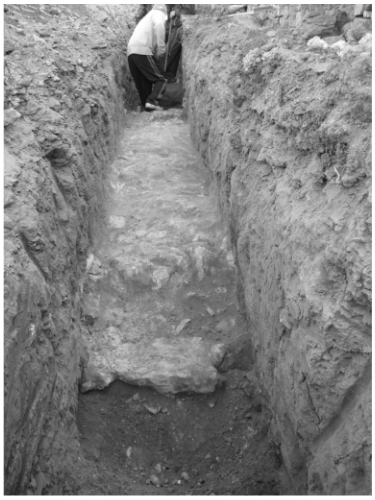
a

b

c

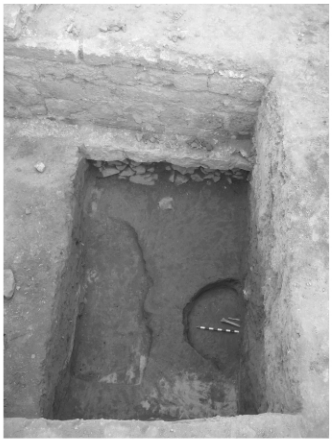
d

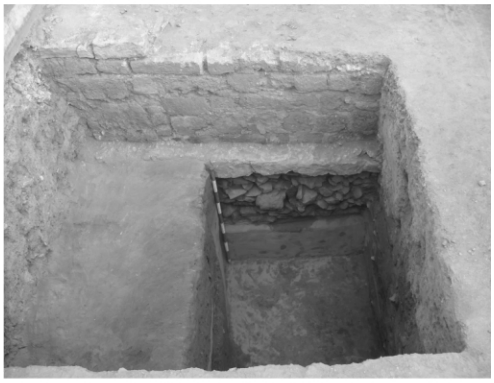
e

f

Fig. 7. Fortificații identificate pe străzile localității Nufăru.
Zidul de incintă nordic cercetat pe străzile Cetății (a) şi Arheologiei (b).
Zidul de incintă sudic cercetat pe Str. Bisericii: vedere dinspre sud a S 2 B Fortificație Cămin (c); gropi menajere la sud de zid (d); paramentul sudic/exterior al zidului (e); subtraversarea zidului de către conducta de alimentare cu apă (f)

a

b

c

d

e

f

Fig. 8. Zidul de incintă sudic cercetat pe Str. Bisericii: vedere dinspre nord a S2 A Fortificație Cămin (a); locuință de suprafață adosată zidului (b); paramentul nordic/interior al zidului (c); subtraversarea zidului de către conducta de alimentare cu apă (d); complexe funerare cercetate la sud (e) și la nord (f) de zid

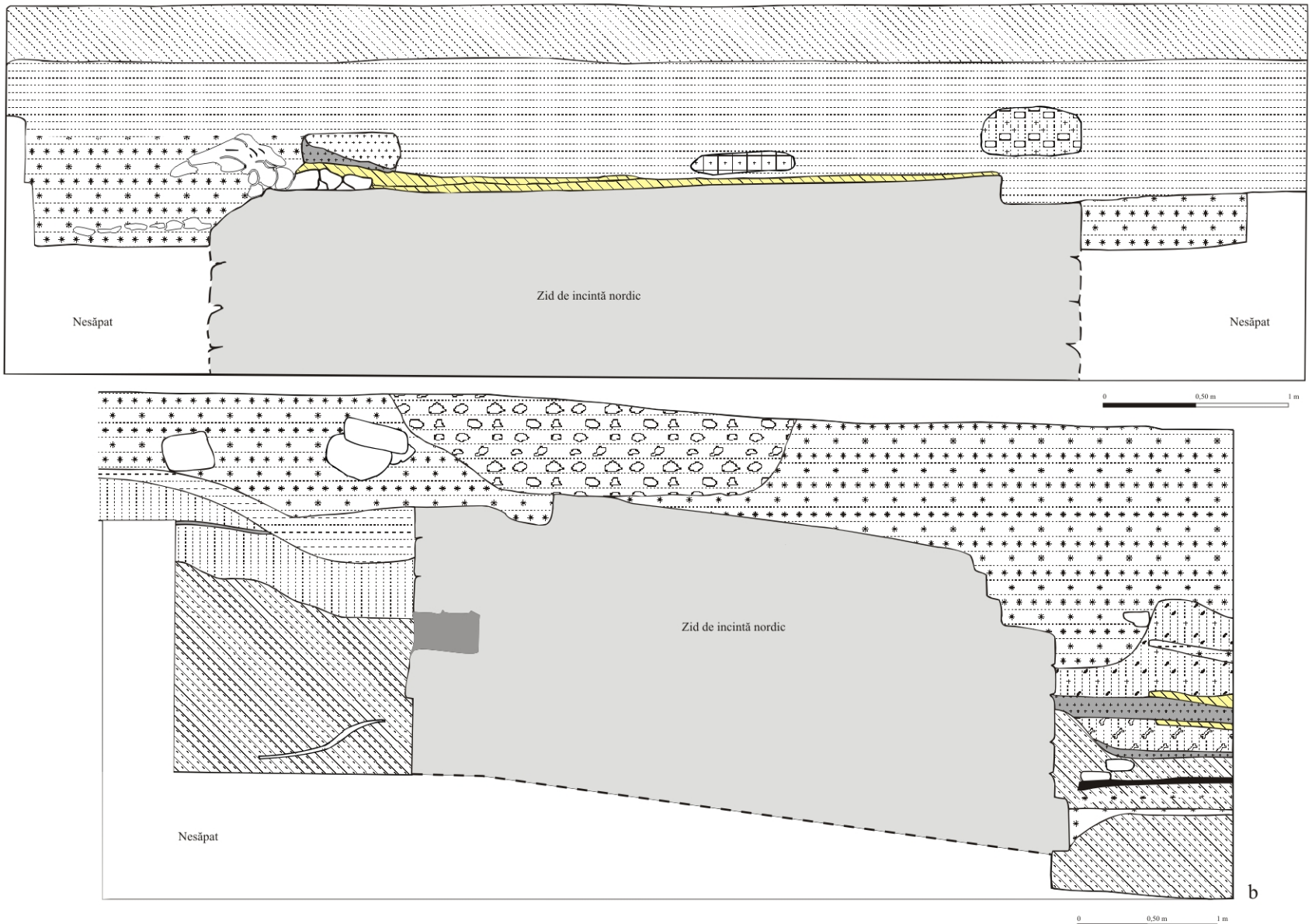

Fig. 9. Zidul de incintă nordic cercetat pe străzile Cetății - profilul vestic (a) și Arheologiei - profilul vestic (b)

Fig. 10. Zidul de incintă sudic cercetat pe str. Bisericii - S 2 Fortificație Cămin, profilul estic

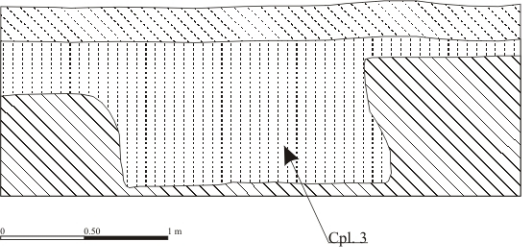

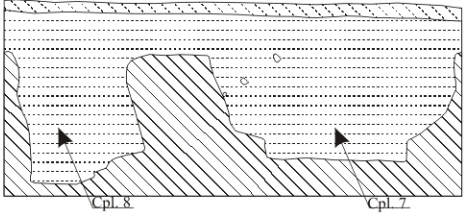

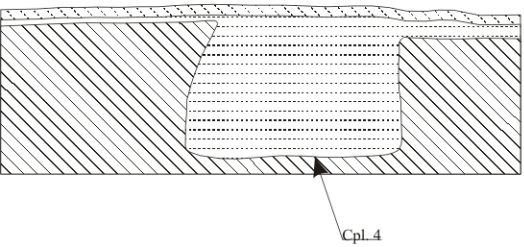

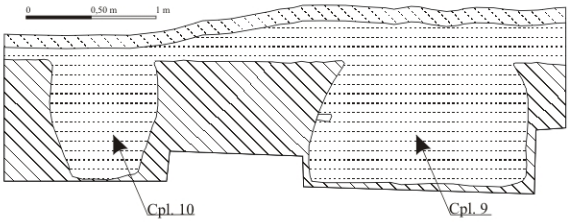

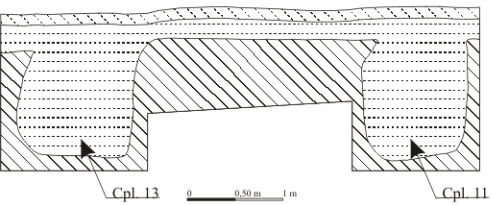

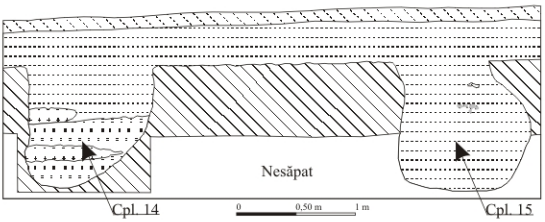

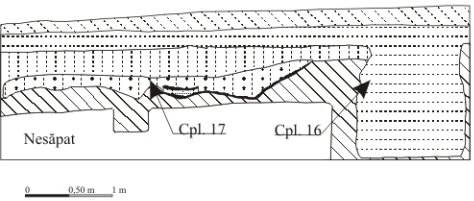

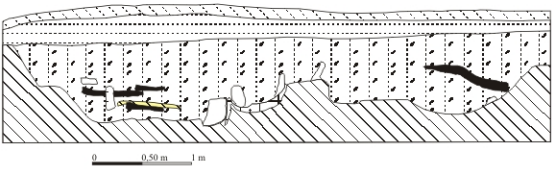

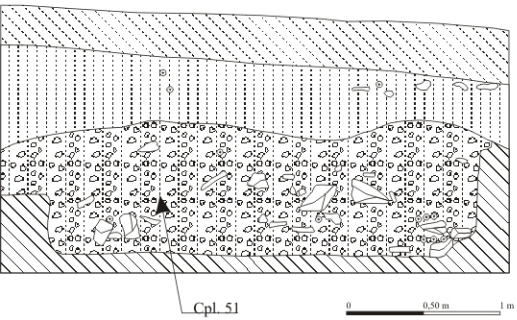

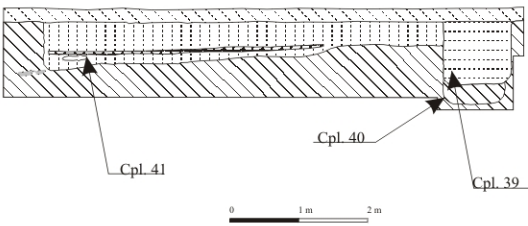

Fig. 11. Complexe de locuire înregistrate pe str. Bisericii

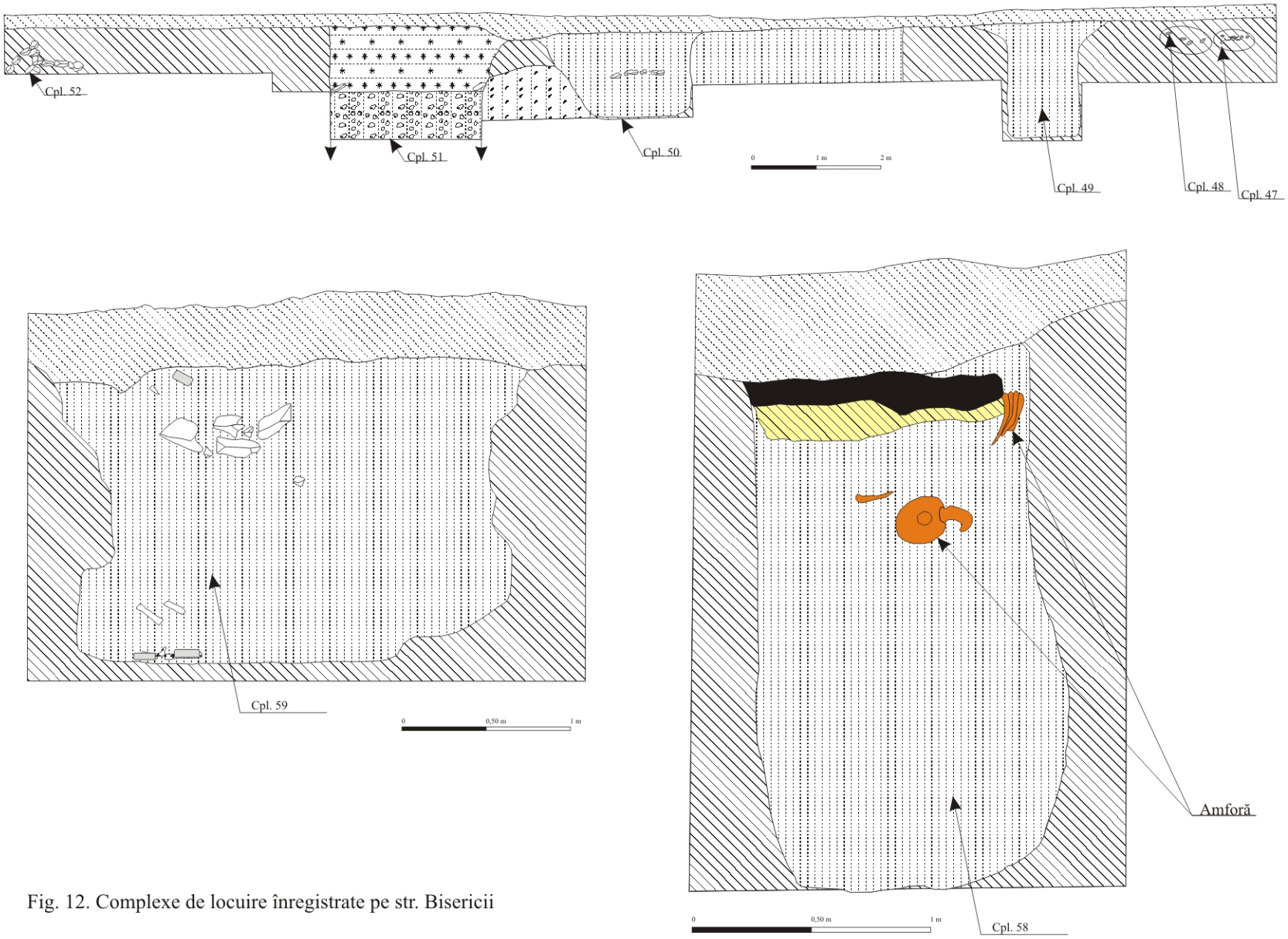

Fig. 12. Complexe de locuire înregistrate pe str. Bisericii

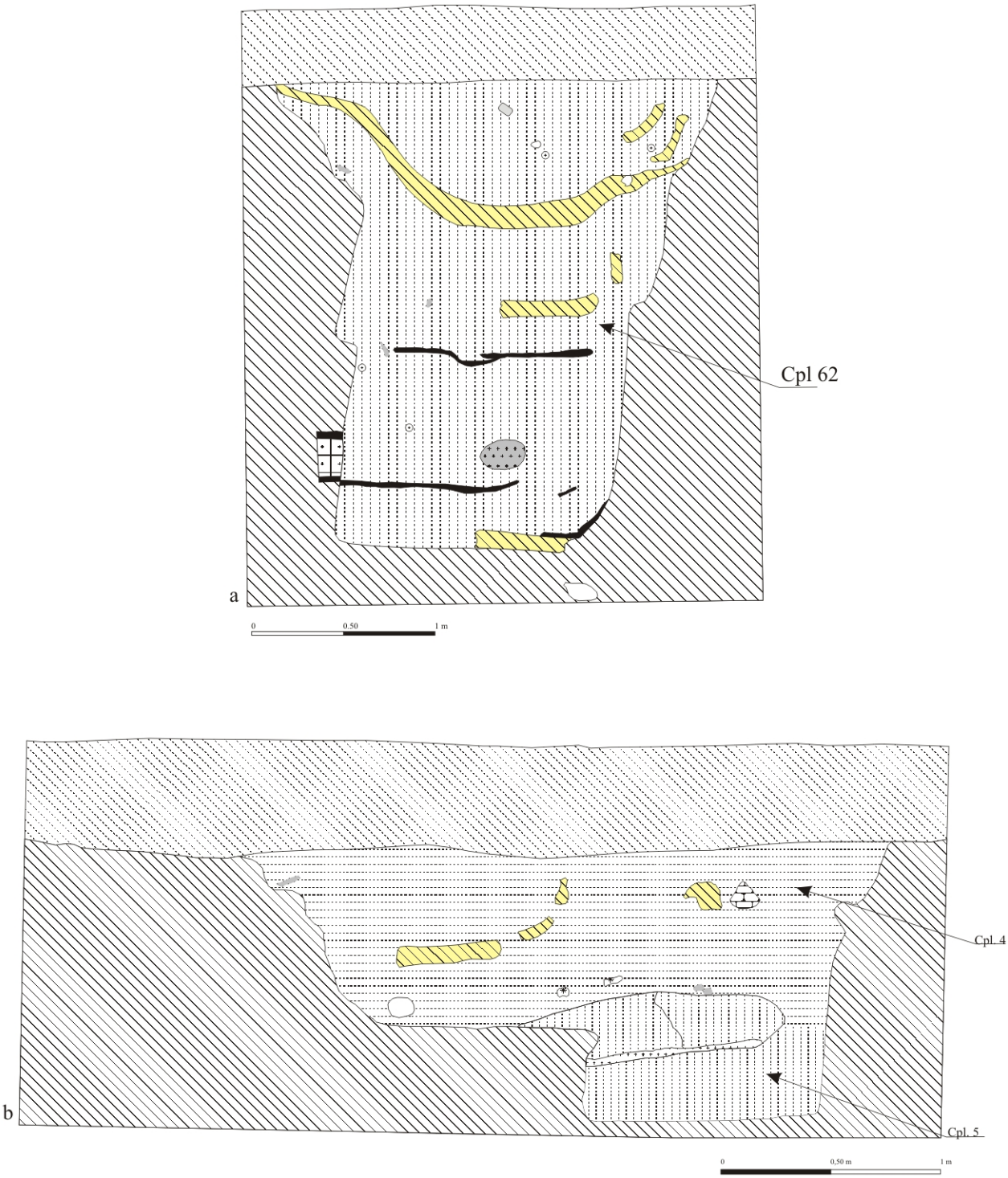

Fig. 13. Complexe de locuire înregistrate pe străzile Bisericii (a) şi Rapsodiei (b)

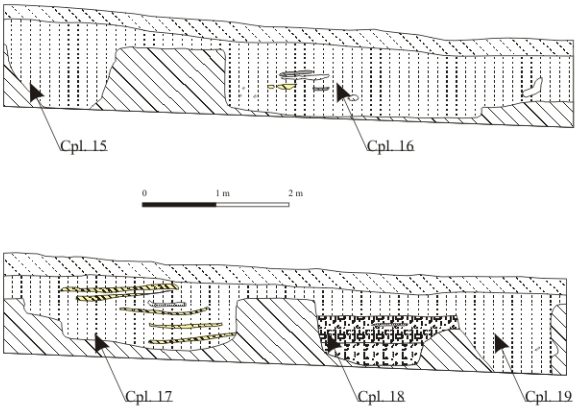

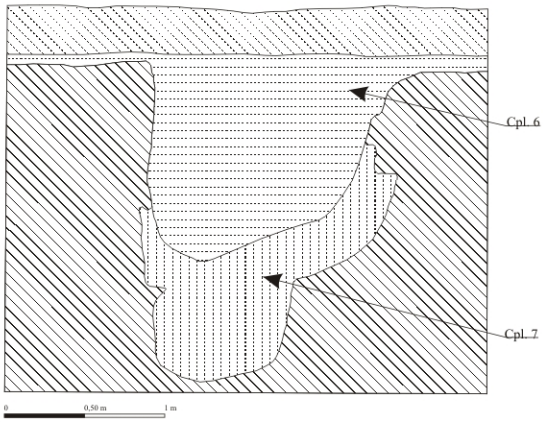

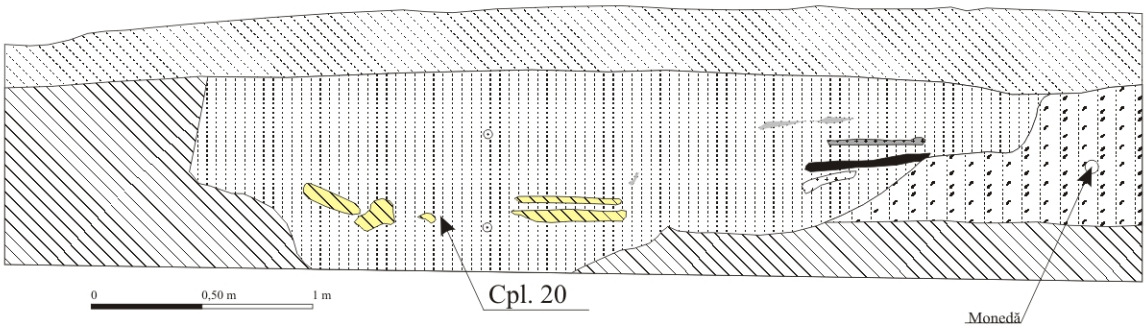

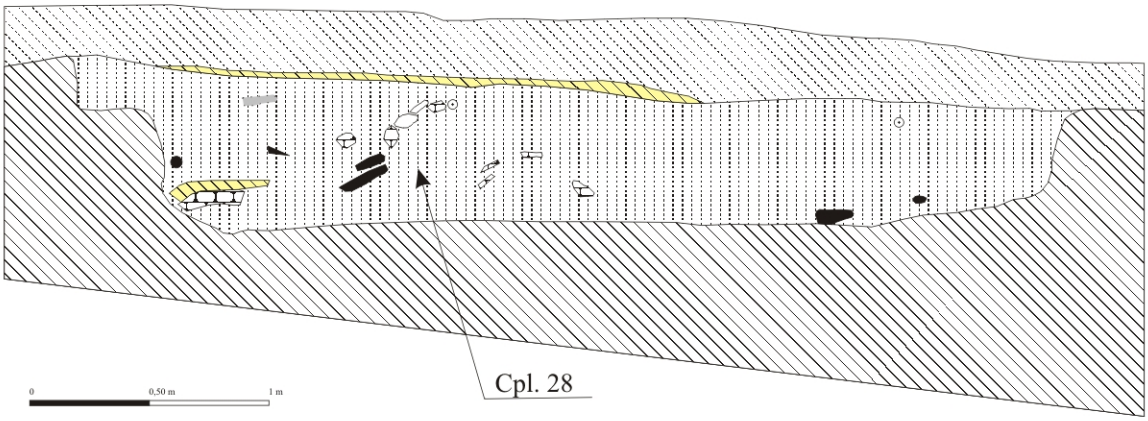

Fig. 14. Complexe de locuire înregistrate pe str. Rapsodiei

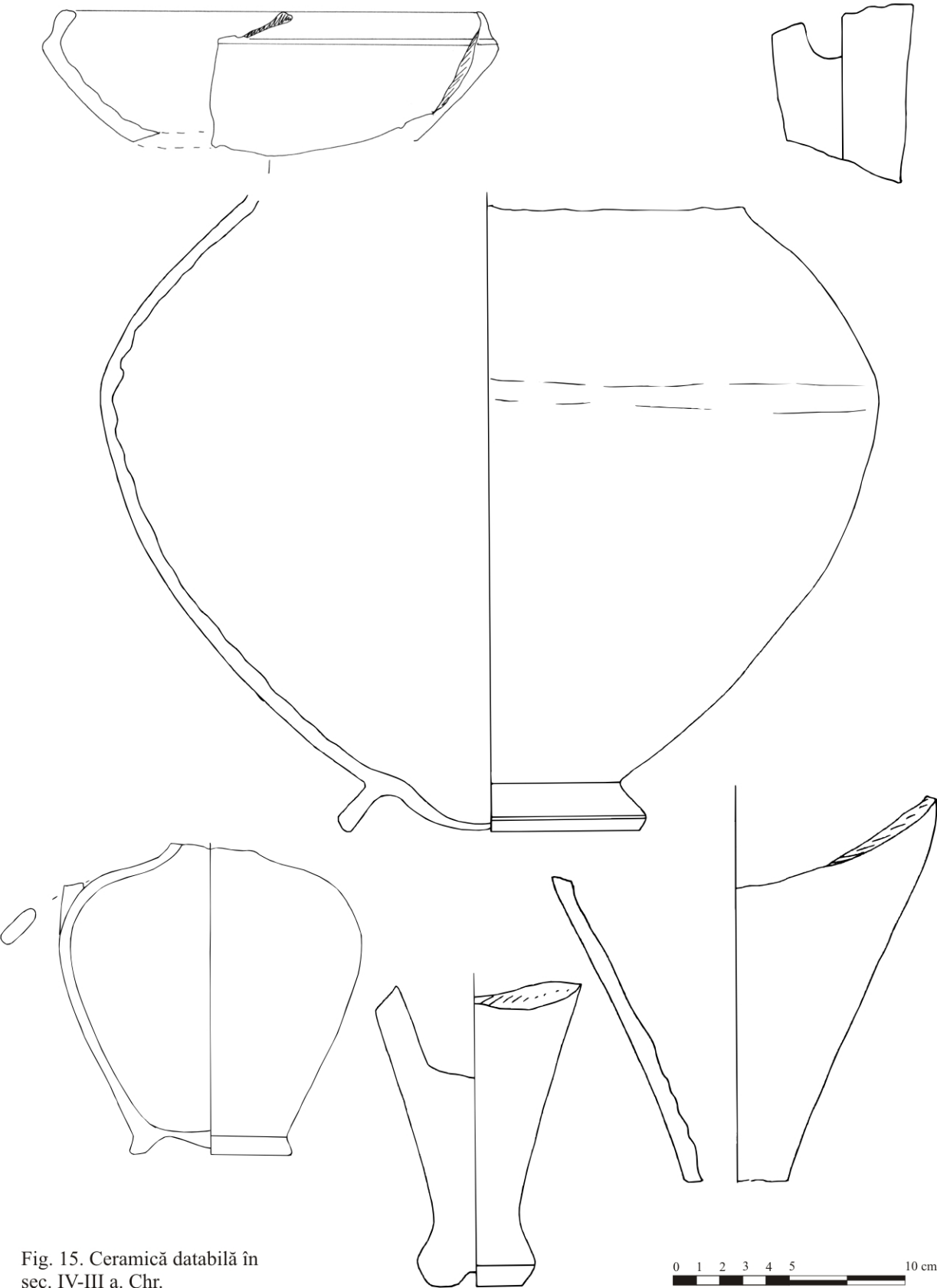

Fig. 15. Ceramică databilă în sec. IV-III a. Chr.

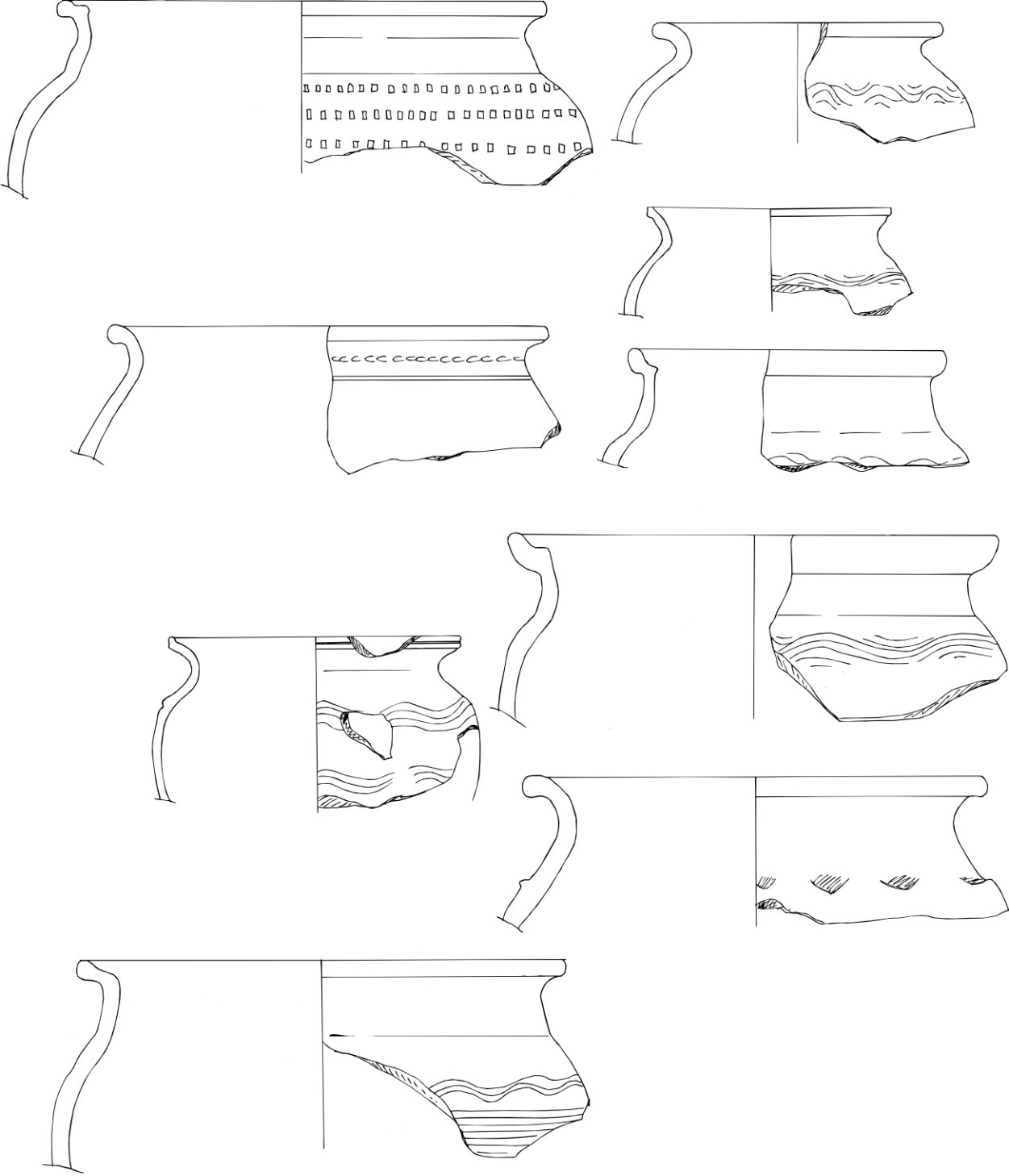

Fig. 16. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

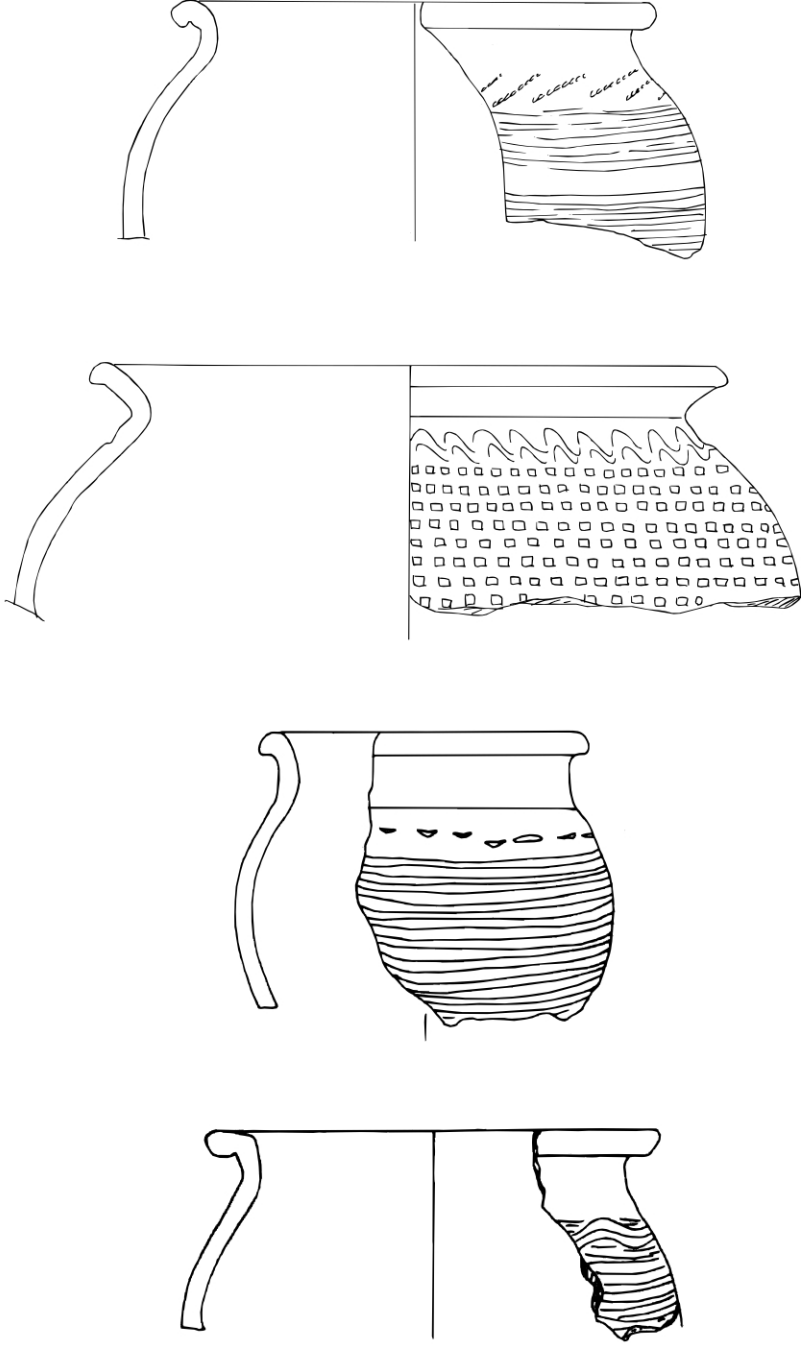

Fig. 17. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

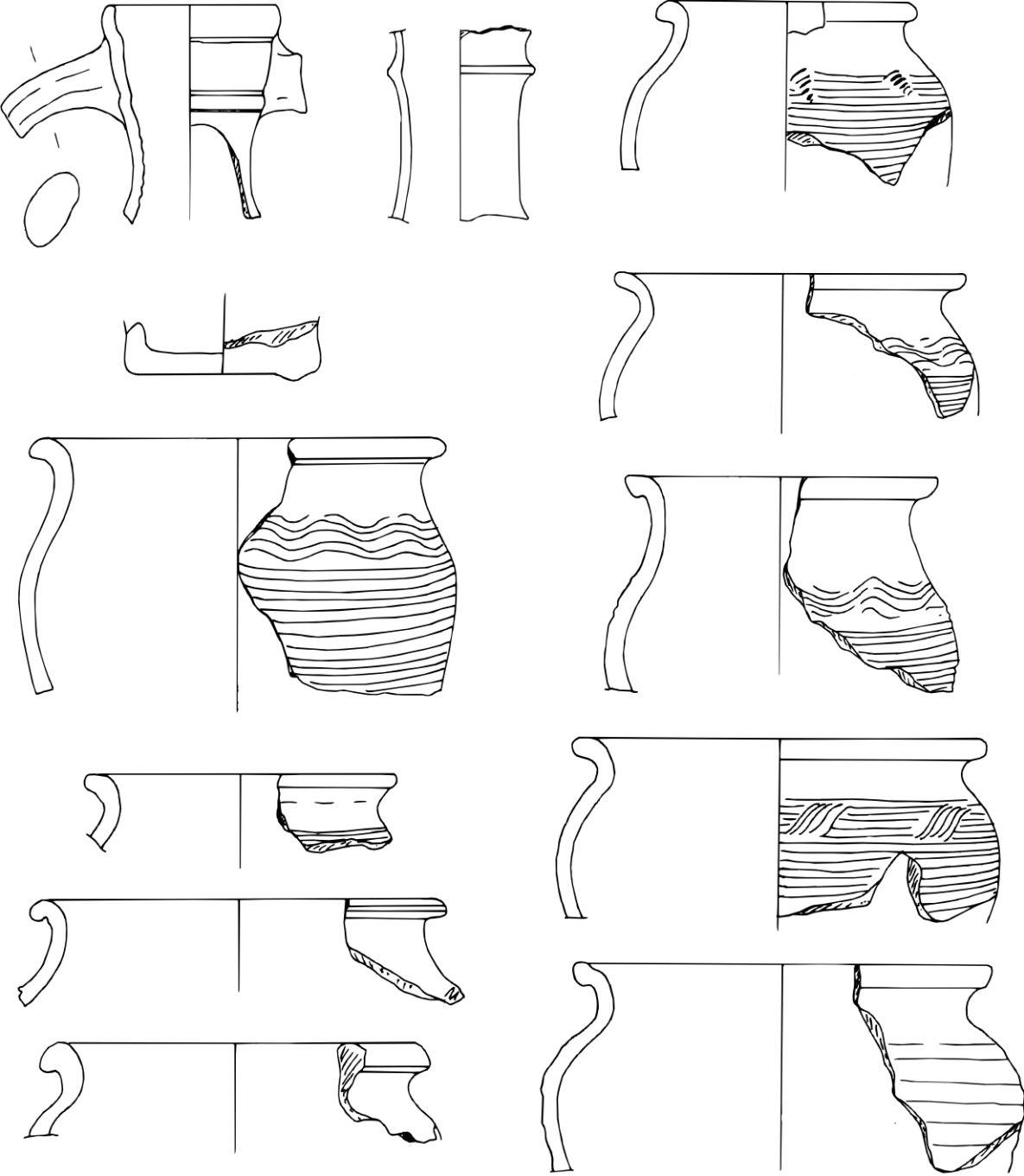

Fig. 18. Urcioare din pastă roşie şi ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

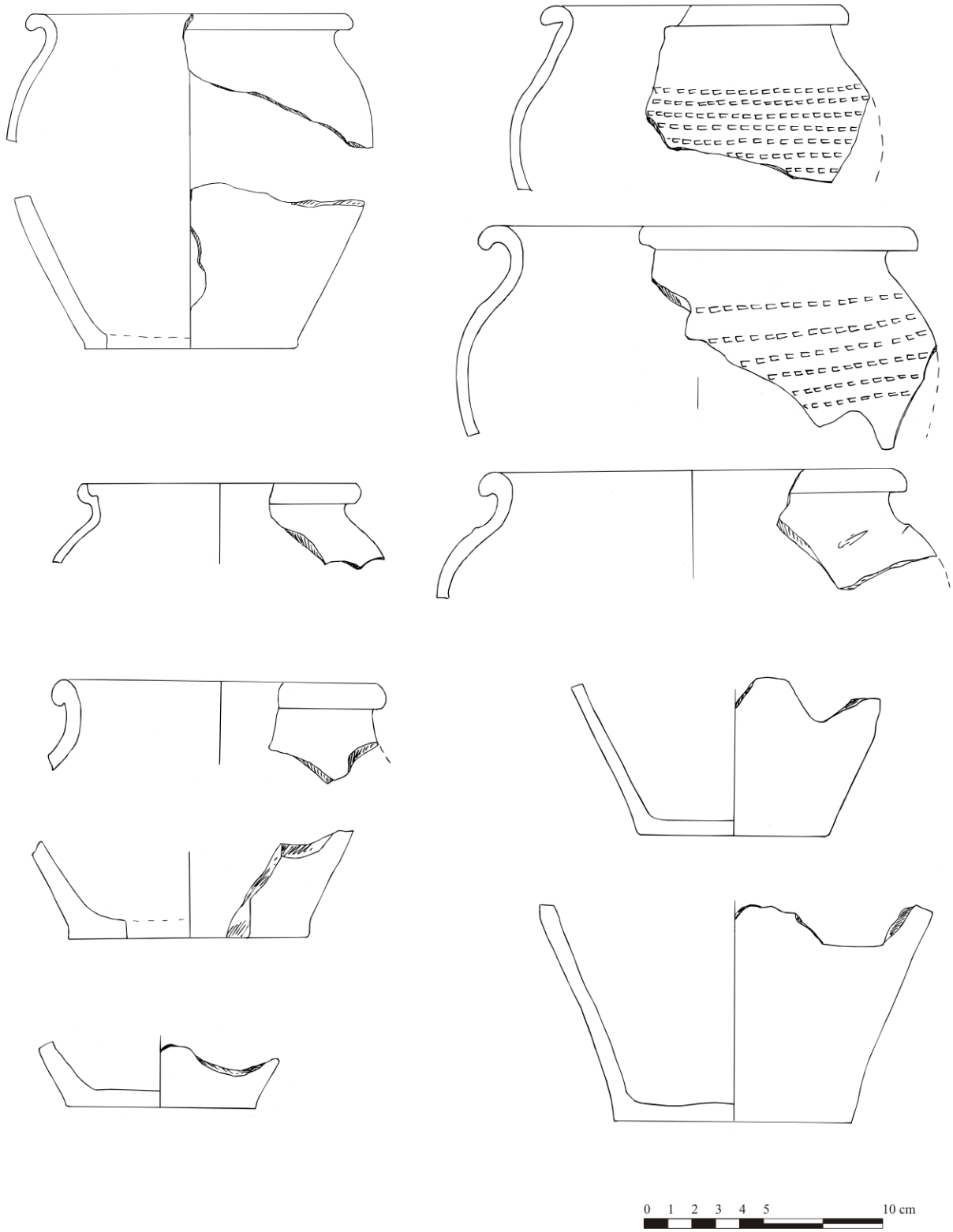

Fig. 19. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

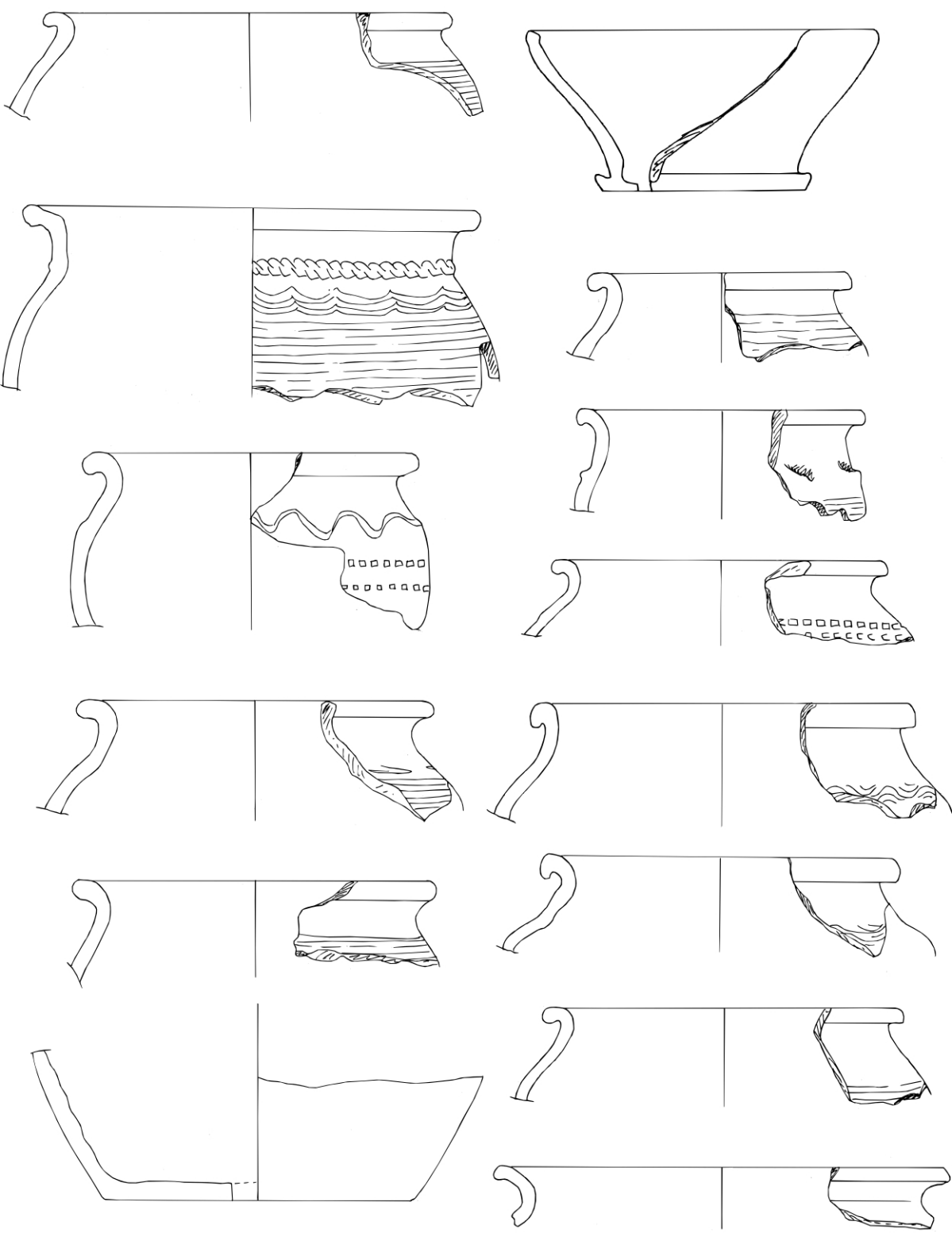

Fig. 20. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Rapsodiei

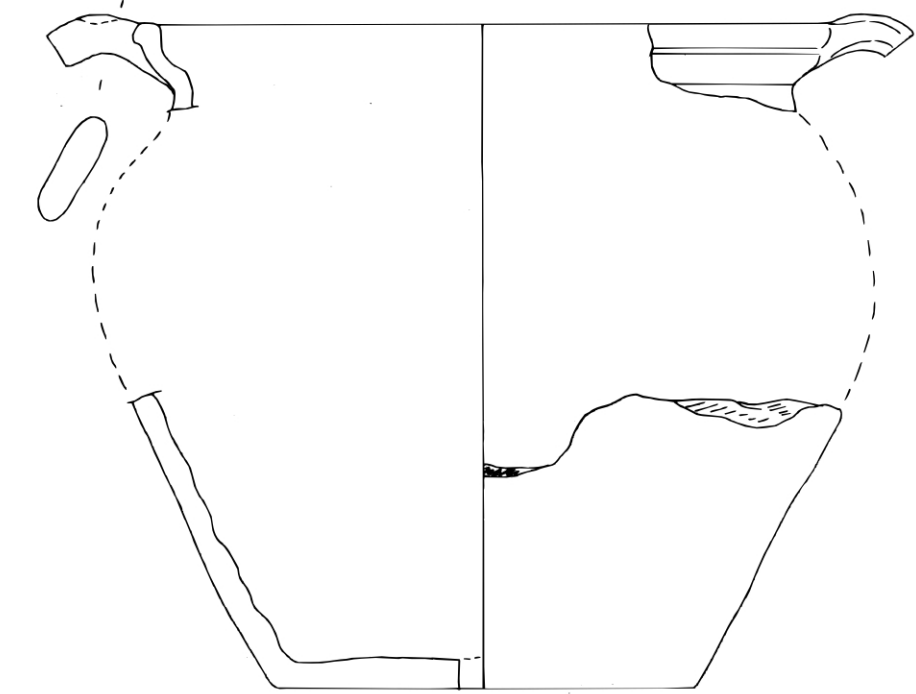

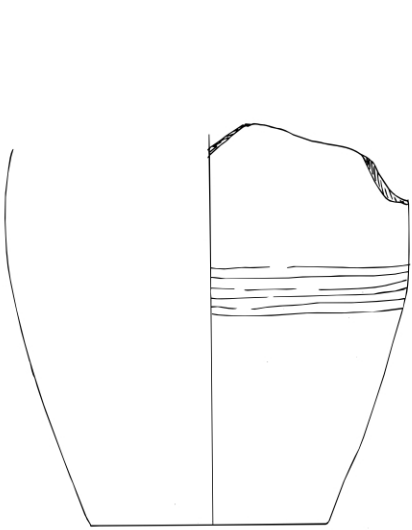

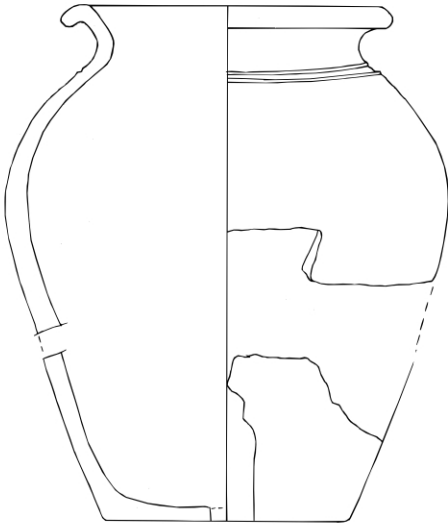

Fig. 21. Oale din pastă roşie şi din pastă nisipoasă
din complexe înregistrate pe str. Rapsodiei

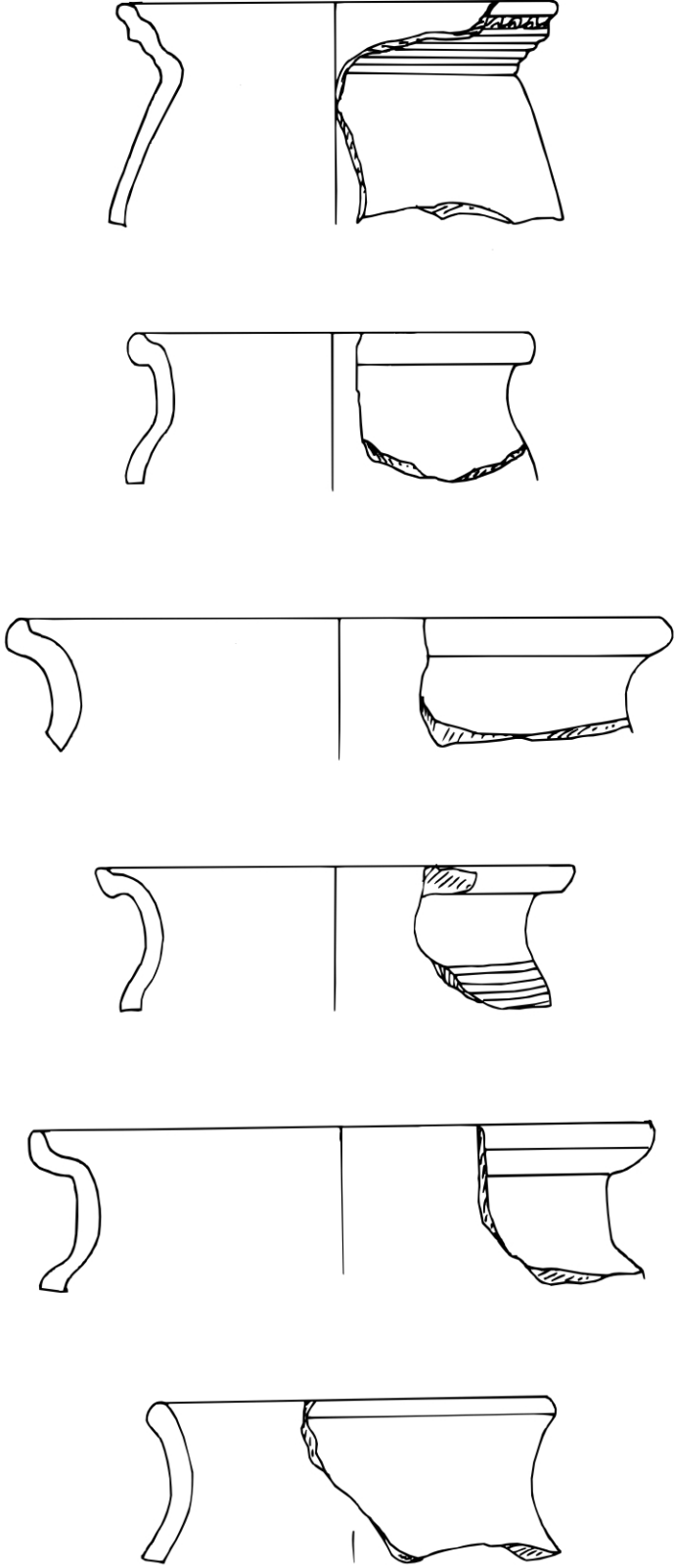

Fig. 22. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Rapsodiei

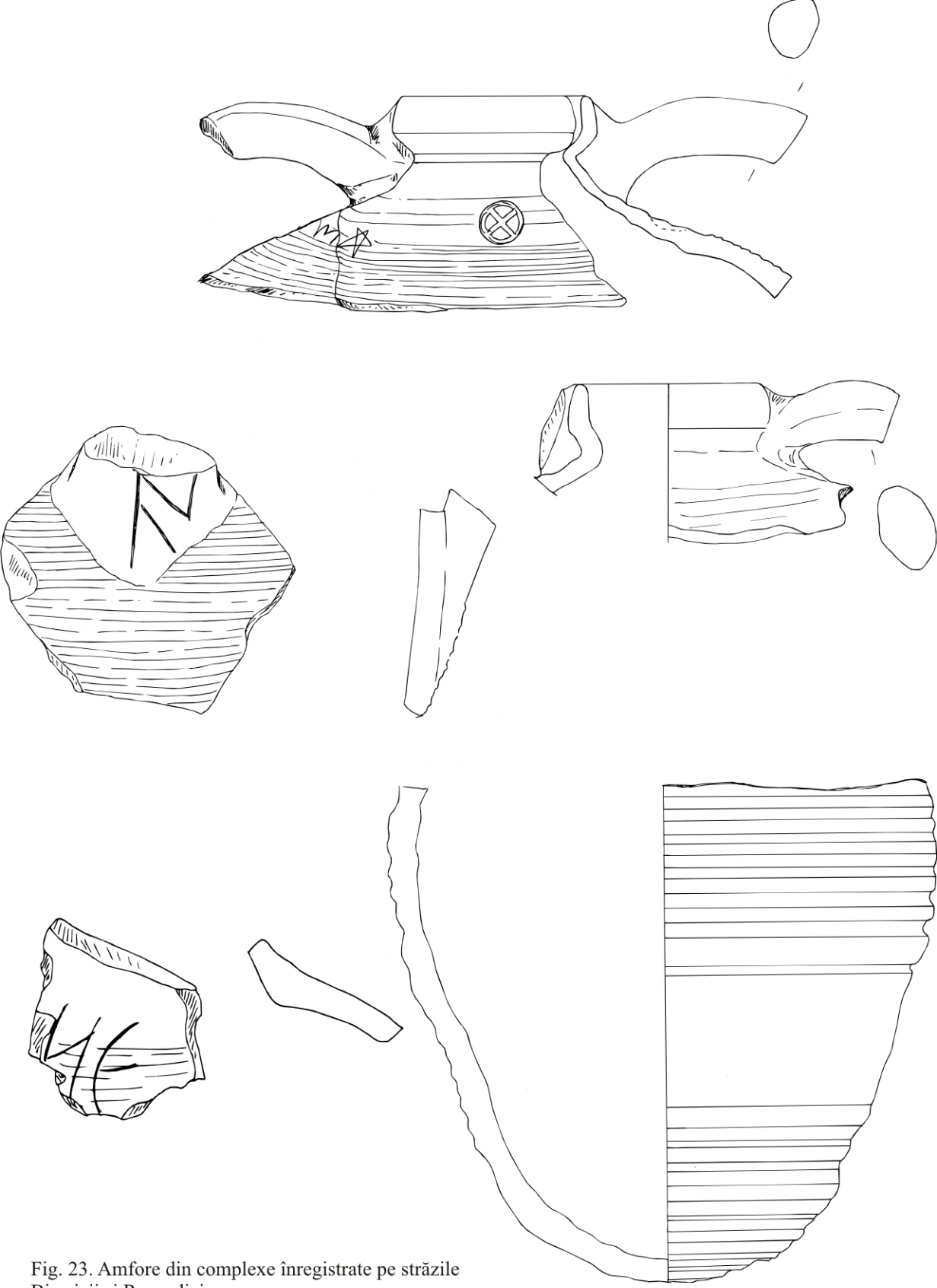

Fig. 23. Amfore din complexe înregistrate pe străzile Bisericii şi Rapsodiei

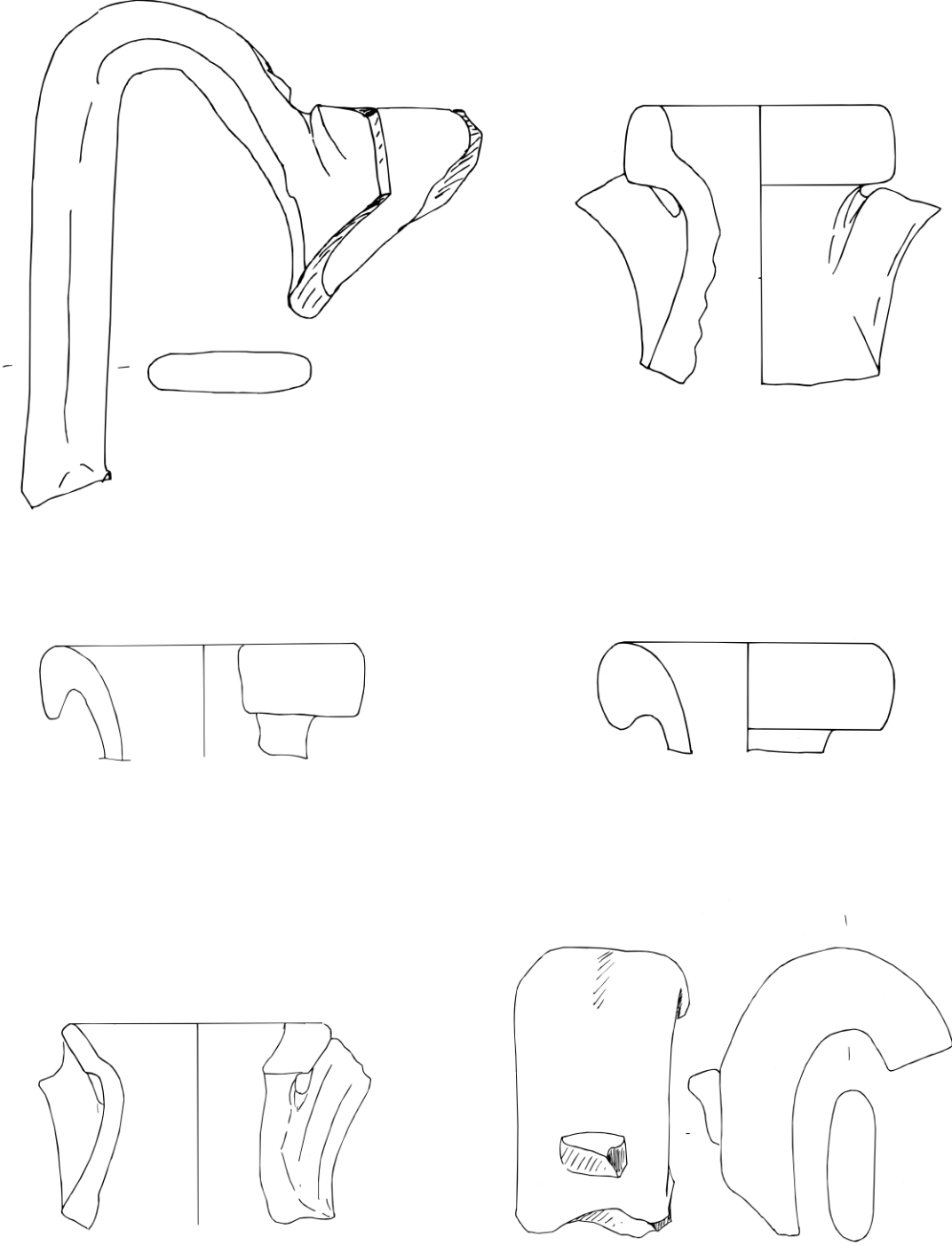

Fig. 24. Amfore din complexe înregistrate pe str. Bisericii

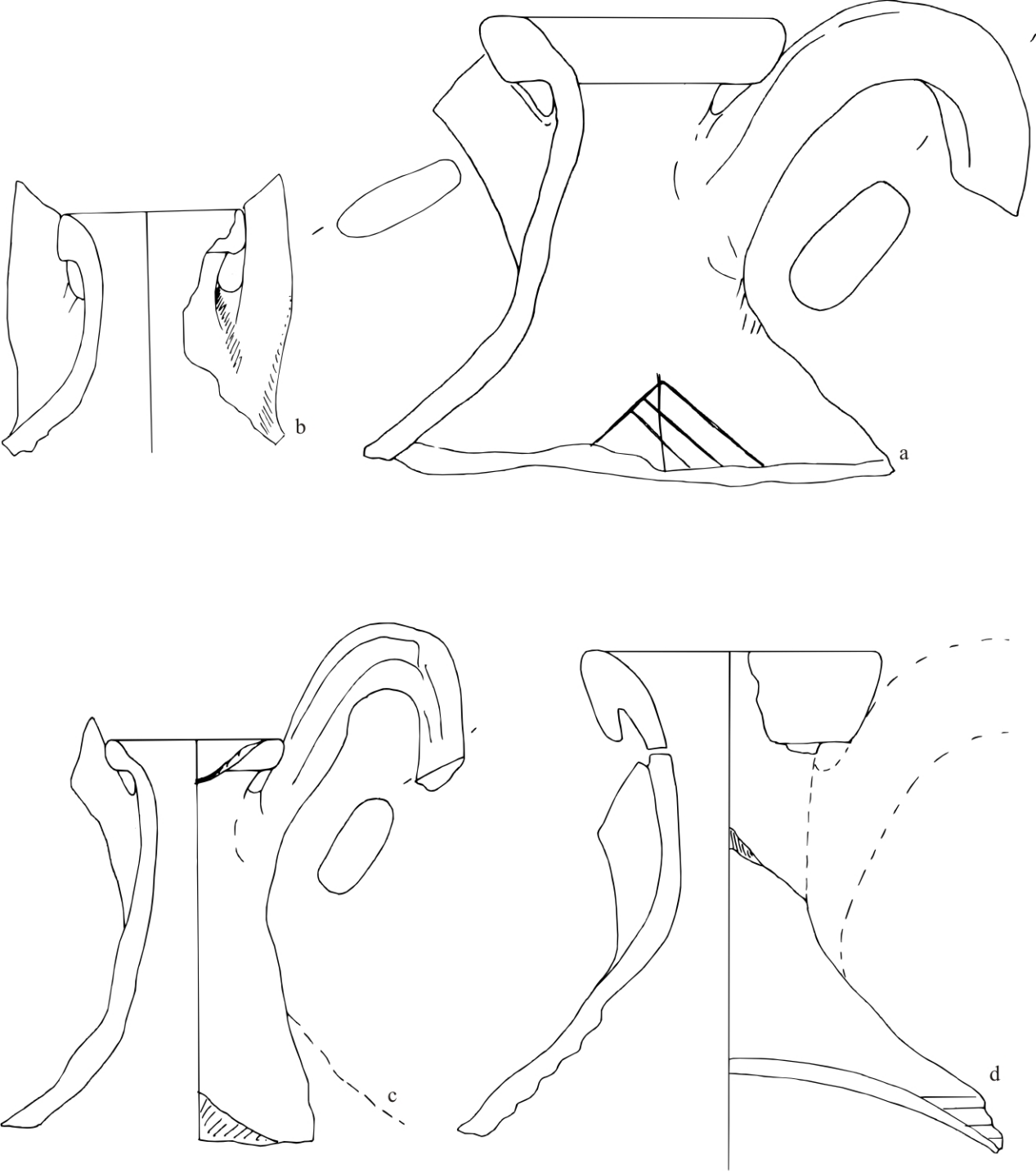

Fig. 25. Amfore din complexe înregistrate pe străzile Rapsodiei (a), Bisericii (b), C-tin. Dobrogeanu Gherea (c) şi Zimbrului (d)

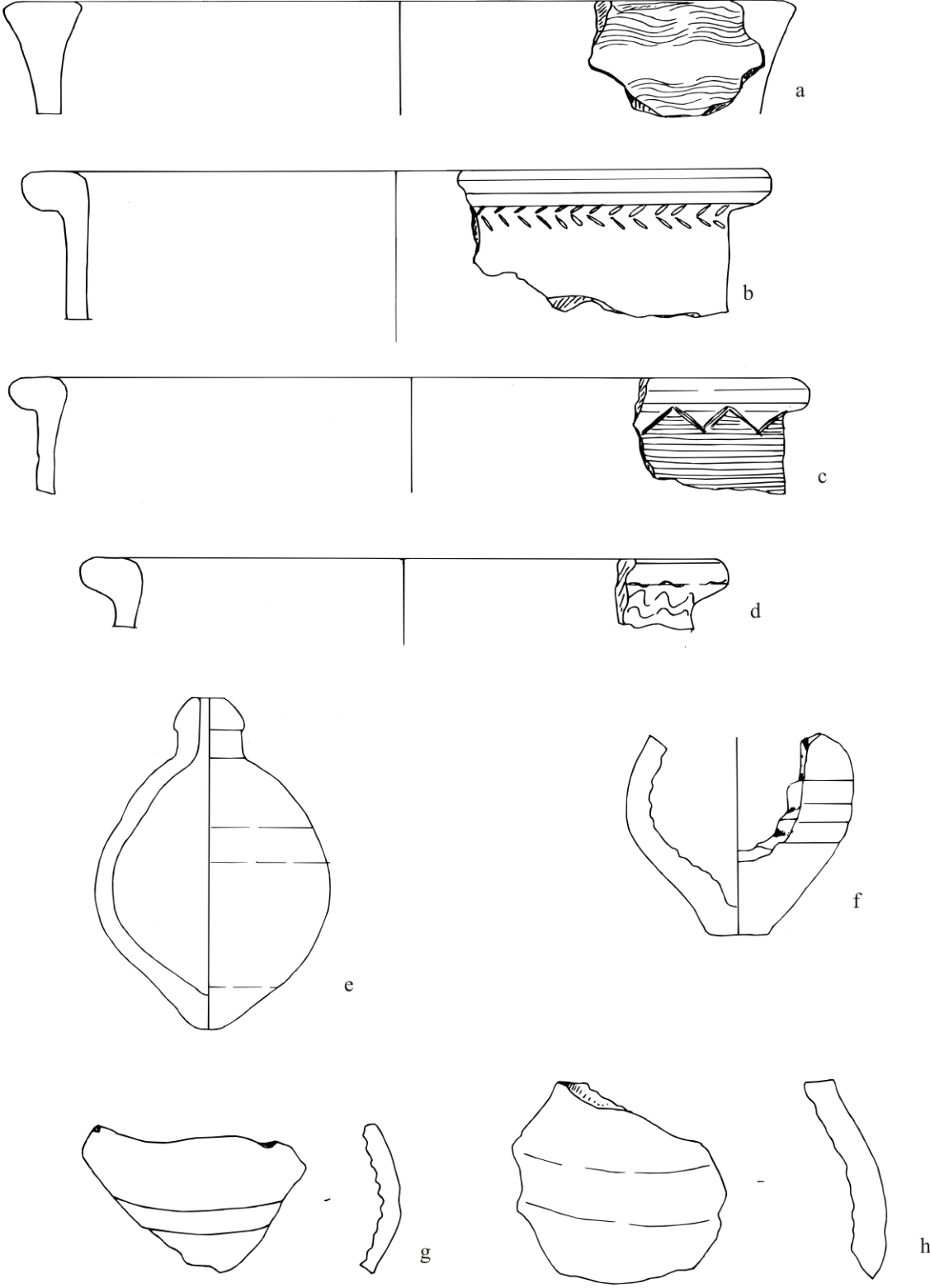

Fig. 26. Căldări de lut (a-d) şi vase sferoconice (e-g) descoperite pe străzile Bisericii şi Rapsodiei

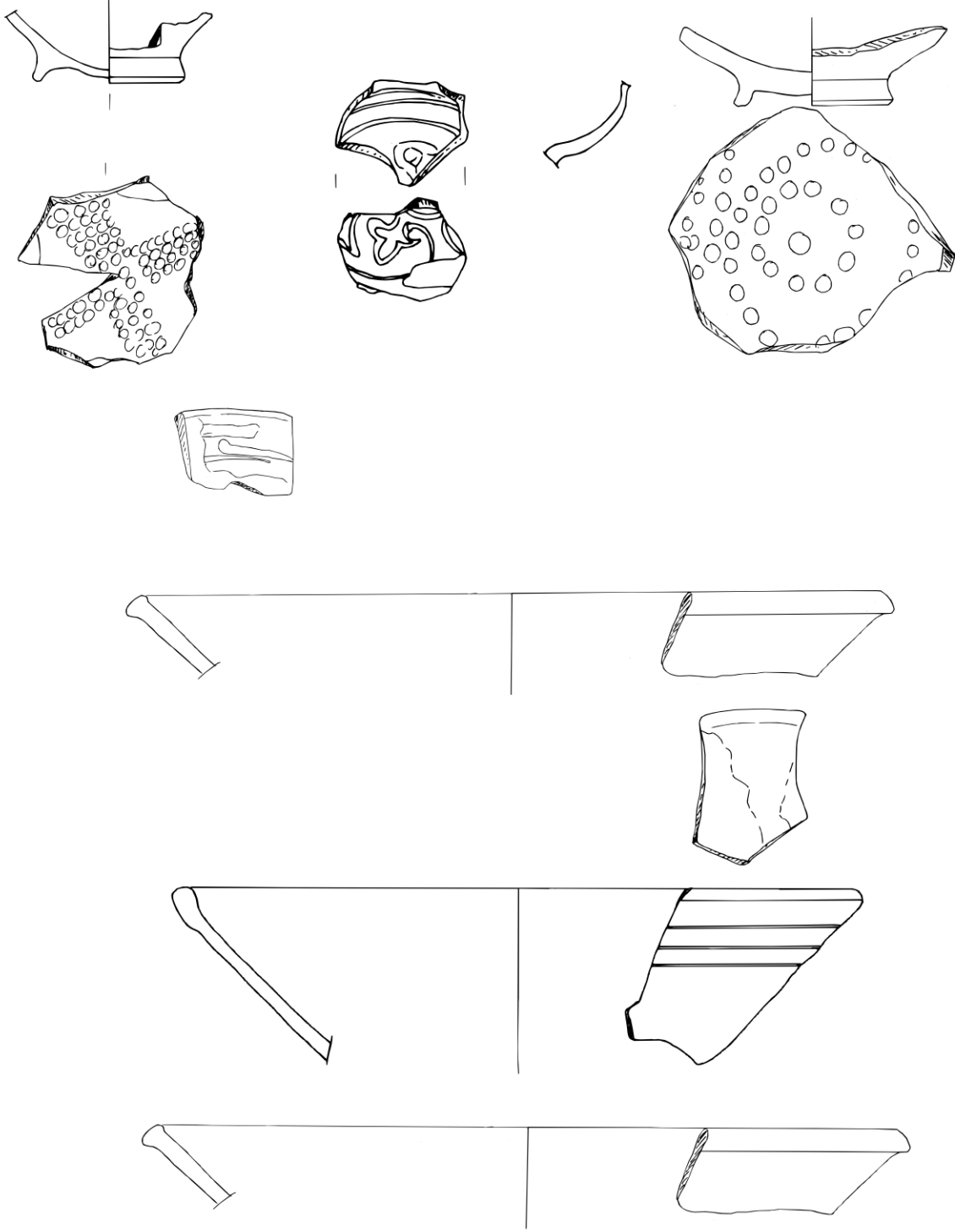

Fig. 27. Ceramică smălțuită din complexe înregistrate pe str. Bisericii

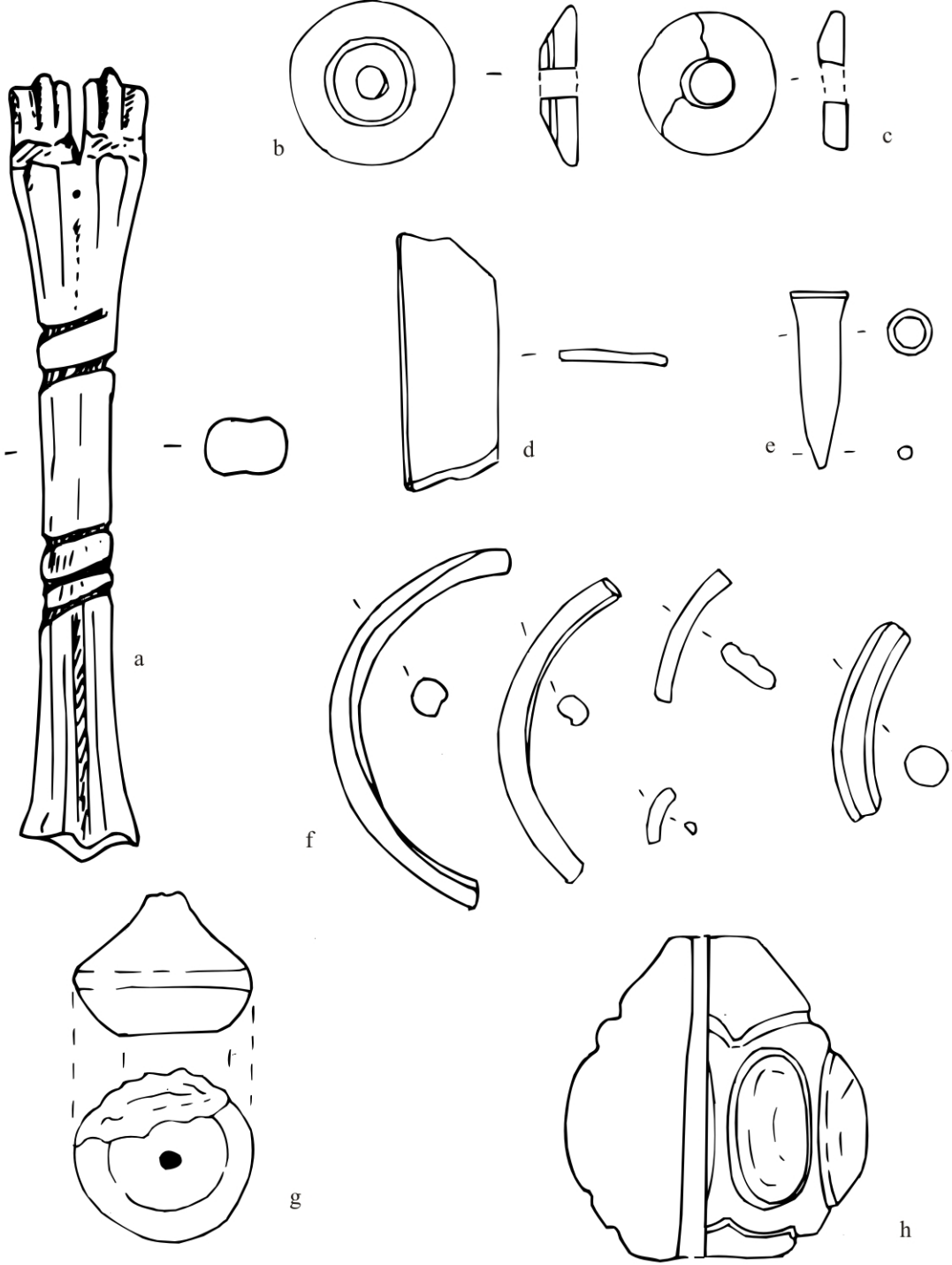

Fig. 28. Obiecte din os (a-b, h), lut (c), piatră (d), fier (e), fildeş (g) şi sticlă (f) din complexe înregistrate pe str. Bisericii

0 1 2 3 4 5 10 cm